

**Kněz,
který předběhl dobu**

K 150. VÝROČÍ SMRTI
BERNARDA BOLZANA

Rodim Talout

**Se svatým
Františkem
U JESLÍ
SVĚTA**

Křesťan a ekolog

**Jaký KAPITALISMUS
pro
POSTSOCIALISTICKÉ
ZEMĚ?**

Lubomír Mlčoch

**Slovenský
náboženský
samizdat**

Václav Vaško

12

PERSPEKTIVY

PŘÍLOHA KATOLICKÉHO TÝDENÍKU PROSINEC 1998

Šířej se chce znít o naší nikolajské „farnosti“. S Gašparem Froncem jsme si po poradě s paterem Krajčím rozdělili úlohy, on že se bude starat o Slováky, já o Čechy. Zpočátku se mi to vůbec nelíbilo – třídit křesťany podle národnosti, ale když jsem se lépe zorientoval v situaci, tak jsem se s tím nerad, velice nerad, smířil. Zájem o společné modlitby, o besedy na náboženská témata a o účast na svátostech byl, jak už to bývá v extrémních situacích, značný.

Někdy na podzim roku 1954 přišel na Nikolaj pater Jakub Zemek, převor dominikánského kláštera ve Znojme. Byl zatčen hned po únoru 1948 za napomáhání k útěku do ciziny, což tehdy ještě nebylo trestné, proto z něho – významného pracovníka protinacistického odboje – udělali ve vyšetřovací vazbě velezrádce a špiona. Domů šel až na velkou amnestii v roce 1960. Byl to světlý člověk, kamarád, který nepokazil žádnou legraci, a přitom byl vnitřně, nefalšovaný. Měl zcela jiný způsob apoštolátu než pater Krajčík. Ani on nechápal, že by bylo možné třídit lidi podle národnosti. Moc jsme si rozuměli. Mši svatou sloužil obvykle ve vycházkovém kruhu. Kráčel jsem po jeho levici a kamarádům za námi jsem dával znamení, u které části mše jsme. Byl jsem jedním z mála, kteří věděli o jeho zdravotních potížích, měl žaludeční vředy a hodně trpěl. Přesto se snažil, aby to na něm nebylo znát, a všude kolem sebe roznášel dobrou náladu. Nebyl s námi dlouho, ale aspoň Vánoce prožíval s námi. Setkal jsem se pak s ním ještě jednou v Leopoldově.

Zcela jiný typ byl pater Josef Bárta, františkán, řádovým jménem Jan Baptista, čili Baptík, jak se mu obecně říkalo. Měl v sobě, rušim že po prababičce, opravdovskou indiánskou krev a bylo to na něm znát, ne nadarmo dostal přezdívku Divokej františkán. Vypracoval stručný katechetický kurz, který se stal osnovou jeho apoštolátu. Měl zvláštní charisma, kterým dovedl oslovit zejména mladší kluky, i takové, o jejichž hlubších zájmech jsme neměli tušení. Mnozí si u něho vykonali celoživotní zpověď. S paterem Krajčkem si příliš nerozuměli. Baptista vyčetl Krajčikovu malou apoštolskou aktivitu, a naopak Krajčík mu radil, aby tak nespíchal, že příliš připoutává chlapce ke své vlastní osobě, že vzbuzuje pozornost nepřátel, kteří se už postarají o to, aby to, co zde dobrého zasíl, nemohlo dozrát. Tak se také stalo. Asi po dvou měsících byl Baptík odvelen jinam. Část jeho „oveček“ potom zakotvila u Krajčíka, část upadla do dřívější náboženské lhostejnosti. S Baptistou jsem se po dvou letech setkal na Mírově.

Baptista však zapůsobil v dobrém i na patera Krajčíka, který nejenže přestal být téměř výlučným duchovním otcem Slováků, ale poněkud změnil i styl svého apoštolátu. Od individuálního duchovního vedení zájemců, kteří ho sami vyhledali, přešel k aktivnější formě apoštolátu. Uspořádal například náboženské besedy. První se mu nepovedla. Začal totiž jako u prvňáčku, jak se poutat ruce, jak se dělá kříž a podobně. Čpelo to formálností, nikdo nebyl nadšen. Postupně se to měnilo k lepšímu. Co však na nás nejvíce působilo, byla jeho opravdovost, hluboká víra a pokoj, který kolem sebe šířil. Neustále na sobě pracoval a překonával své zafixované pastorační návyky. Řekl jsem mu: „Pater, proč při mši svaté stojíte zády k nám, sedněte si mezi nás, vřady nám to jen přiblíží tajemství, které nám zprostředkováváte.“ Několik dnů váhal, pak to udělal k prospěchu svému i nás všech.

VÁNOCE v táboře Nikolaj

Snímek Jaroslav Hořík

I můj „apoštolát“ procházel vývojem. Svědčí o tom už to, že jsem slovo „apoštolát“ dal do uvozovek. Po ruzyňské samotece a po „apoštolské“ horlivosti na Pankráci a zpočátku i zde, připadalo mi vše, v co jsem věřil, tak samozřejmě, logické a jasné, že jsem si skutečně připadal jako pravý apoštol. Pak jsem narazil, a to právě ve společenství patera Krajčíka. Nevím už o čem byla řeč, když se někdo na něco zeptal, a já, dříve než Krajčík stačil odpovědět, zaujal suverénní stanovisko. „Drž hubu,“ řekl mi tájící, „už mi jdeš na nervy, jak ti je hned všechno jasné.“ Byl to

pro mě šok, z kterého jsem se už nevzpamatoval. Od toho dne se mi „apoštolát“ stal břemenem, dodnes se ostýchám to slovo vyslovit a pokud něco dělám, co by se snad tak mohlo nazvat, tak to chápu jako službu, ke které jsem byl vyzván.

Opět Vánoce, druhé v kriminále. Předcházel jim předvánoční období smutku a deprese, nejkritičtější období lidí odloučených od domova. Začínalo listopadem a stupňovalo se úměrně se zkracujícími se dny, silnými větry, mrazivými dešti a sněhovými závějemi. Přesto jsme intenzivně prožívali advent. Bylo nás několik, kteří jsme spolu s kněžími utvrzovali sebe i kamarády v naději, že vše špatné jednou skončí a – řečeno slovy staročeské adventní písně – „Hospodin přijde a všichni svatí jeho s ním, a bude v den onen světlo velké, aleluja.“ Podrobnou zprávu o tom, jak jsme zde Vánoce prožili, jsem popsal v motáku domů:

„Na Vánoce jsem se těšil a dobře jsem se na ně připravoval. Naši kněží (redemptorista Krajčík, dominikán Zemek, křesťan Sebesta a salesián Scabados) měli plné ruce práce, vystřelili desítky zpovědí. Na Štědrý den, z bezpečnostních důvodů už odpovídě – výjimečně se nefaralo – se na čtyřech světnicích zúčastnili „půlnoční“ mše desítky mší. V naší světnici se nás kolem patera Scabadose sesedlo nejméně třicet. Mše byla recitovaná, latinská, jinak to tehdy nešlo. Dva chlapci ministrovali a já čel celý liturgický text nahlas slovensky, český nebyl k dispozici. Všichni, i ti, kteří nás sledovali z povzdálí, jsme byli dojatí a druh druhu blížili než jindy. Jaká krásná, vyslechnout v pokoji a v podnůbkách tak neklidných radostnou zvěst o tom, že se nám narodil Spasitel, všeho světa vykupitel! Více než polovina přítomných přistoupila k svatému přijímání. Jako poslední Zdeněk, hlásící se k církvi československé. Byl jsem zmaten, co teď? Osvědčte nic. Zdeněk poklekl a přijal Nejsvětější svátost tak pokorně a s takovou zbožností, že jsem se cítil zahamben.“

Pro večeri jsme šli celá světnice společně. Byla tradiční rybí polévka a smažený kapr s bramborovým salátem a kus dortu. Ti, kdo začali dřívější beseň, hlad a flouky právě o velkých svátcích, říkali, že se venku musí něco dít, jinak že to není možné. Světnici jsme si slavnostně vyzdobili, někdo propouštěl odněkud i větríčku smrku. Dveře ze skříně nám prodloužily stůl, který jsme pokryli bílými plachtami, nedovolené vypíjčenými ze sklenice. Na stole byly pomeranče, jablka, zákusky, vánočka a jiné dobroty propašované pomocí civilů na šachtě, některé i zakoupené v táborové kantýně. Dnes bylo vše společné, byli jsme jedna rodina. Naši kluci mě vybídl, abych zahájil večer. Řekl jsem asi toto: V této chvíli zasedají k vánočnímu stromku naši drazí doma. Chybí jim jim, jako oni nám. Jsou duchem stále s námi a jistě se právě teď za nás modlí. Spojte se i my s nimi v modlitbě: Otče náš...

Po večeri chodili po baráčních trubici, většinou Němci z lágrového orchestru, a hráli koledy: Namdlil se Kristus Pán. Nesem vám noviny, Stille Nacht, heilige Nacht. Ze všech světnic vycházeli muklové na chodbu. Zpívali jsme, přáli si všechno dobré a hlavně, abychom ty přišli Vánoce slavili už doma. Bachaři nás nechali celý večer na pokoji. Teprve kolem půlnoci ohešli baríky a nahlédli do všech címer. Přáli nám hezké Vánoce. My jim také.“

(Ukázka z autobiografické knihy Naděje nás provázela, která vyjde v Karmelitánském nakladatelství v 1. polovině příštího roku.)

Jan Zahradníček

DOPIS Z LISTOPADU

Takový divný čas.
Jak mě lekal pláč oblohy dušičkové.
A zatím ani měsíc neskrápl.
Po celý měsíc ohnivá sluneční
psala po stěně celý

výstrahu Baltazarovi,
kterou jsem četl a překládal
do řeči vězňů
jako naději,
jako naději vysvobození, jež se blíží.
hodinu za hodinou
ke všem věznicím světa.

A zatím tam u nás doma
stejně slunce
po vlasech hladí děti mé
hrající si v andělské společnosti mých dvanácti
sourozenců

zemřelých v dětství,
těch malinkých strýčků a tetiček, jejich nebeských
příbuzných,

jež za nimi denně posílám.
aby si nestýskali.

Aby si s nimi hráli,
zatím co v nemocnici ty ležíš zas
a mne žal žalátní tady prorůstá
z toho slavníku pode prorůstá
pod dozorem rozkráplé lampy nástropní.

Celé večery, celé noci
její ošklivý odraz civí na mne
jak vyžraný zub
z černých úst okna, jež nepromluví
a jen občas
hvězda v nich tvrdě zaskřípne.
Bude to nepochybně lampy mých Vánoc letošních.

Takový advent. Takový divný čas.
Děťátka na svět přicházejí. A lidé se žení
a vdávají jak by nic. Tančí
zbla tušení nemajíce, že šlapou nám po srdcích
na té rozkolísané zemi v dnech morových,
kdy lidé tak snadno upadají a druzí
tancují po nich dál.

Takový krutý čas.
Čas němých věží. Čas vybraných svatostánků.
Jako stříbrňáky Jidášovy s opovržením hozené
pod nohy zpupným Židům
lidé se rozkátali po té strašné podlaze světa
daleko od sebe
a teď chamtivě prsty královrahů
je po jednom sbírají...

Takové přebírání. Však nezoufám.
A zatímco u klozetu své misky po jídle omývám,
a zatímco klečím a podlahu drhnu v cele své,
království Boží k nám přichází,
ó Simone Weilová,
království Boží k nám nezadržitelně přichází.
Dosud neznámá radost uchvacuje mé srdce,
zpívám si.
Jsem sám. Všichni jsou se mnou. Já se všemi
tady jsem
v té hodině, jež znamená konec a znamená začátek
tolika věcí, jež nevidím a jež se blíží
tam po nedozírných ulicích budoucnosti,
co patří Bohu.

(Znamení moci)

KŘESŤAN
V SVĚTĚ

Poslední encyklika Svatého otce vydaná letos 14. září se jmenuje *VIDES ET RATIO*. Víra a rozum. Je dlouhá a má náročný obsah: ve 108 článcích se zabývá minulostí, současnými otázkami i výhledem do budoucna. Chceme-li stručně vystihnout jádro jejího poselství, pak je to mnohonásobné povzbuzení.

Celá encyklika jistě přináší povzbuzení k víře v Ježíše Krista. Ale také k hledání a přijetí pravdy, a – možná překvapivě – k důvěře v lidský rozum jako vzácný dar od Boha. Podle prvních slov encykliky tvoří víra a rozum jakoby dvě křídla, jimiž se lidský duch povznáší k poznání pravdy.

V posledních staletích se světská kultura Evropy snažila víru a rozum od sebe oddělit. Cílem bylo především vyvážení a zdůraznění rozumu, a to se v některých oblastech dařilo: například technika zažila nebyvalý rozvoj. Ale jak bohužel víme, technika může sloužit dobru i zlu. Mnozí by se příliš nedivili, kdyby nyní po

dvou světových válkách, papež volal: přibrzdit, měně toho rozumu! Ale Jan Pavel II. ukazuje docela jiným směrem. Zjišťuje, že rozum oddělený od víry a zbavený její opory zeslábl, ztratil důvěru ve své velké úkoly a své schopnosti. Stále dosahuje skvělých výsledků ve speciálních otázkách, třeba právě v technice. Všechna čest! Ale mizí smysl pro celek, životní moudrost, rozumově zralá orientace ve světě. Proto papež nebrzdí, nýbrž naopak povzbuzuje rozum a opravdovou filozofii, která necouvá před velkými otázkami.

ENCYKLIKA
plná povzbuzení

To se týká též otázek víry. Rozum sám, bez opory ve víře v dobrého Boží stvoření a v důstojnost člověka slábné; ale víra je zase bez přispění rozumu ohrožena subjektivismem a jinými neduhy, dokonce fanatismem a zaslepenou intolerancí. Zvlášť velké papežovo povzbuzení se proto týká harmonie mezi vírou a rozumem. Je to naznačeno už tím krásným přirovnáním víry a rozumu ke dvojici křídel, jež obě společně nás povznášejí k pravdě. Ikaros s jedním křídlem by létal nedokázal.

Dějiny církve ukazují pozoruhodné pokusy o syntézu mezi vírou a rozumem, například u svatého Tomáše Akvinského ve 13. století. Ale dnes víme – a encyklika to zdůrazňuje –, že jde o úkol kladený každé době

a kultuře vždy nově. Velcí myslitelé nám ovšem mohou dávat povzbuzení i příklad. A nemusí to být jen teologové a svatí: může to být i Sokrates a Platon, ale i mnoho dalších postav až do současnosti. Jan Pavel II. jich uvádí celou řadu, včetně nedávno svatořečené filozofky Edity Steinové a několika pravoslavných myslitelů.

Tím se dostáváme k dalšímu vzácnému povzbuzení, které mívá do přítomnosti i do budoucna: papež výslovně doporučuje věnovat pozornost současným myšlenkovým proudům, nejen na katolické a nejen na evrop-

skému kontinentu. Velcí myslitelé a nauka církve. A pak snáze, s Boží pomocí, i Pána Ježíše a jeho evangelium.

Tím by mohla encyklika získat tak naléhavě potřebný širší dopad. Vždyť v současném světě se stále nápadněji prosazuje nerozum. Denně to bje do očí: Lidé se hroží toho, že by se směla utrácet zaběhnutá zvířata, a nevadí jim, že se smí utrácet stokrát víc nenarozených dětí. V Bibli vidí pouhé báchorky, ale věří na horoskopy nebo reinkarnaci. A tak dále v malém i velkém, například v politice. Ti dávní filozofové, kteří si kdysi mysleli, že rozum oddělený od víry nastolí věk vědy a míru, by se nestačili divit a museli by dát encyklice za pravdu: oddělením víry a rozumu utrpěl zejména právě rozum, a potřebuje posílení. Věřící křesťané mají šanci a úkol k tomu přispívat rozumem a moudrou orientací v celém životě.

Rekl jsem na začátku, že obsah encykliky je náročný. Jak jinak? Na těžké otázky nelze dávat laciné odpovědi. Úkoly, jež Svatý otec vytýčuje, se proto týkají univerzit, příprav bohoslovců, bádání a studia. Ale prostí lidé nezůstávají stranou jeho pozornosti. Když mluví o potřebě filozofie, chápe ji také ve smyslu životní moudrosti, která je přístupná nejen lidem studovaným. I to je velké povzbuzení, které nám připomíná Ježíšovo díkůvzdání za Otcovu přízeň „malíčkým“. Ovšem odpovědnosti za jiné hříšny se tím neruší. Vždyť k nim patří hříšny vzdělanosti Svatého otce a jeho poradců. **Václav Frei**

Přino pro Rádio Proglas (upravená verze)

GLOSÁŘ

V novinách se hodně spekulovalo, co znamená nízká účast ve volbách. V prvním kole se k nim dostavila sotva polovina, ve druhém každý pátý. Prý je to projev nesouhlasu s existencí Senátu. Možná, nebylo by divu. Už dlouho slyšíme, jak je tato instituce zbytečná. Přitom její pravomoci stanovili páni poslanci tak, aby si dovolila jen málo. To oni nám vymysleli bezzubý Senát. – Jenže to první kolo znamenalo i volby do obecních zastupitelstev. Přitom o významu komunální politiky se snad tolik nepochybuje. Proč tedy tak málo?

Že by znechucením většiny veřejnosti politikou vůbec? Přesněji řečeno: způsobem, jakým se u nás praktikuje? Možná. Jak ale dopadne demokracie v zemi, jejíž občané se obracejí k politice zády? Špatně! Buď dojde k okleštění (ne-li k zániku) demokracie, anebo zůstane vše při starém. Představme si: za pět, za deset let to bude stejně jako dnes...

Pomoc je jediná – a rovná se téměř zázraku: že totiž ti znechucení, pokud mají všech pět pohromadě a elementární mravní citění, se do politiky dají. Do té komunální, ale i do té stranické. Anebo do oběhokoli, co má význam pro veřejný život. Že to nenechají jen na těch, kteří u toho jsou. Členská základna nejmenších politických stran je nepočtená, partaje nemají koho vybírat, proto to tak dopadá. Je-li politika záležitostí malého počtu lidí, udělají si z ní výhodný kšeft.

Je to výzva pro křesťany. A pro všechny slušné lidi.

■ ■ ■

Stále oblíbenějším žánrem našich médií je skandalizace prezidenta, případně prezidentského páru. Činí se tak nejen komerční televize, nejen bulvární tisk, ale i ten tzv. seriózní. Bez jeho účasti by se tato kampaň nerozbehla do takové šíře. Přitom máme starosti mnohem důležitější, politickou a hospodářskou stagnaci především, nemluvě o vykořeněnosti značné části mládeže, o migračních, o populačních vývoji, o neschopnosti přiblížit se evropským civilizačním standardům atd.

Když už je řeč o té skandalizaci, všimněme si pozoruhodného jevu: není u nás podstatný rozdíl, tedy ani zřetelný předěl mezi tiskem seriózním a bulvárním. Lišíme se tím i od svých postkomunistických sousedů. Tento významný kulturní a civilizační výkon se nám zatím nepodařil, je tedy stále před námi. A není to jen záležitost vydavatelů, provozovatelů a šéfredaktorů, ale i veřejnosti, již zřejmě daný stav vyhovuje. Jinak by žehl.

■ ■ ■

Po listopadu 1989 u nás začaly působit především v oblasti kultury a vzdělávání zahraniční nadace, aby nám pomohly v „rozjezd“ svých peněz i svými nápady. Nyní pomýšlejí na odchod, aby působily v zemích potřebnějších, než je ta naše. Své aktivity přesouvají jinam nadace Pro Helvetia, též Open Society Fund. Všechny přirozeně vycházejí z toho, že deset let je dlouhá doba, která by měla stačit k tomu, aby společnost chytila druhý dech. Tato skutečnost se týká i nás. I některé aktivity naší církve jsou financovány díky dlouhodobému sponzorování ze zahraničí, zejména zamožnějšími místními církvemi. Na prvním místě se sluší věčně jmenovat církev německou. Zdalipak jsme již chytili druhý dech? Zdalipak se o to vůbec pokoušíme? Anebo jsme se adaptovali na trvalou dobročinnost zvenčí?

Buď jak buď, tato podpora jednou skončí, narazí či postupně, ale skončí, a to v době víceméně dohledné. Pak se ukáže, na co máme a na co ne. Skonečovat s parazitní existencí znamená začít spoléhat na vlastní síly a stát se konečně dospělými. A to je to, co se potřebujeme naučit.

ř

Helena Machová

DIALOG SPÁSY SE USKUTEČŇUJE VE SPOLEČENSTVÍ

Návštěva rakouských biskupů v Římě

Napjatá situace v rakouské církvi přitahuje zájem veřejnosti i médií. Také Perspektivy se jí v listopadovém čísle zabývaly článkem *Rakouská cesta z úzkých. A dluží svým čtenářům tento důležitý dovětek.*

Třetí listopadový týden se dveře Vatikánu otevřely pro biskupy z alpského Rakouska. Nemůžeme při jejich návštěvě „apoštolských prahů“ nevzpomenout českého poselství na bazilejském sněmu, v jiné době, ale s podobně revolučními požadavky na Řím, jako měli nyní Rakušané.

„O zjevné pravdě nemůže rozhodovat žádná »báze«. Pravda není produktem »církve zdolá«, nýbrž pochází »shůry«, od Boha. Pravda není lidským výtvorem, nýbrž darem nebes. Pán sám nám ji světlil jako nástupci apoštolů, abychom ji – vybaveni »jistým« charismatem pravdy – uchovávali neporušenou a věrně ji vykládali.“ Těmito slovy dal Jan Pavel II. jasně najevo, že v církvi je jasná mez pro diskutování o pravdách víry. Nepřijmeme-li tuto základní postoj k diskusnímu fóru, které se koncem října konalo v Saleburku. Po raní mši v pátek 20. listopadu předal papež všem rakouským biskupům svůj proslov v písemné podobě (kvůli papežově zdravotnímu stavu je to v současné době při návštěvách ad limina běžné).

V proslovu se dále praví: „Spasný dialog se musí uskutečňovat ve společenství (communio)

církve. Bez tohoto základního přesvědčení se vystavujeme nebezpečí, že se dialog utopí v povrchní a nezavázané prožítosti společenství.“ Papež v projevu kritizuje pouhé zaměření rakouských diskusí na strukturální a institucionální problémy církve a nabádá k povýšení celé perspektivy dialogu vzhůru k Bohu: „První otázka, která nám biskupům může být položena, zní: Co všechno jste zorganizovali? Nýbrž: Koho jste přivedli ke »communio« trojediného Boha?“ „Jestliže kněžím vyjadřují svou úctu, považují za svou povinnost povzbudit také laiky, aby vedli s kněžími dialog nesený dobrým úmyslem a úctou a aby je nepokládali za »dosluhující model« církevní struktury.“ Jan Pavel II. kritizuje také horizontální pojetí laiků a demokracie v církvi a biblicky v poselství zdůvodňuje církevní hierarchický princip.

Přímou se vyslovil jen k některým hlavním požadavkům salebského diskusního fóra: zcela odmítavě ke svěcení žen na kněze; ani slovem ke svěcení žen na jáhny a ke svěcení ženatých mužů na kněze. O manželství napsal: „I když lidská zkušenost stojí často tváří v tvář mnoha rozvráceným manželstvím bezmocně, svátostné manželství je a zůstane podle Boží vůle nerozlučitelné.“

List končí naléhavým zvoláním: „V minulých měsících a letech se o církvi v Rakousku hodně psalo. Nebylo by pěkným znamením, kdyby se vaši drabé zemi podařilo o církvi méně disku-

vat, ale o to víc o ní meditoval? ... Církev jako communio je vlastně ikonou společenství trojediného Boha. Před ikonou selhává kritické hodnocení; je třeba se oddat pohledu milující kontemplace...“

Na otázku novinářů, jestli je rakouským biskupům Řím vůbec třeba, řekl kardinál Schönborn: „Byl bych velmi nešťastný, kdyby Rakousko bylo národní církví. My jsme zde v Římě doma.“ Také dal najevo, že ani takzvaní tradicionalisté ani hnutí My jsme církev netvoří v rakouské katolické církvi většinu. Dialog podle něj spíš ukázal, že většina Rakušanů hledá střední cestu.

Celá návštěva byla zastíněna „nedůstojným divadlem“ (Schönborn), které na závěr předvedl sanktpolenský biskup Krenn. Ten se dal slyšet, že pětiletý pastorační souhrn, který papeži předal rakouští biskupové, „vůbec neviděl“ a že „s ním nesouhlasí“, což sekretář biskupské konference Michael Wilhelm rozhodně popřel. Na otázku po možném řešení nastalého konfliktu Krenn řekl, že jemu postačí, když „už budou lháři držet hubu“. Kardinál Schönborn nicméně nežádá za každou cenu omluvu, jak se to děje u nás (viz Zeman), ale vyzývá zúčastněné, aby se už dál o konflikt nešířili a „nedávali tak další podnět k pohoršení“, aby se tak neustále nezabývali „vedlejšími jevy“; střecha totiž hoří někde docela jinde.

Zdeněk Jančařík

ANKETA

Co očekávám od plenárního sněmu

těžce dohání propastné mezery ve vzdělání. – Pokud ano, je to tohle:

Od plenárního sněmu české katolické církve očekávám, že na něm církev reálně zhodnotí své postavení ve společnosti a alespoň rámcově vytýčí možnosti a směry svého působení do budoucna. – Takto napsáno je to úděsná fráze, pokusím se to blíže vysvětlit.

Obávám se, že spousta bratří a sester v naší církvi, kněze nevyjímaje, odmítá vzít na vědomí, že doba, kdy rozehod s církvi byl vynesením ortelu nad sebou už zde na zemi, o věčném zatracení nemluvě, je dávno pryč. Dnes si většina občanů našeho státu, a to i věřících, do-

káže velmi dobře představit svůj život bez katolické církve. Bohužel, Naopak spousta nás, katolíků, se stále chová tak, jako by jediná cesta k Bohu vedla skrze katolickou církev; a komu by přibouchneme dveře, ten se tam nikdy nedostane. Kdyby to byla pravda, skončila by naprostá většina našich spolihořanů (soudě podle návštěvnosti mší) v pekle. A přitom se domnívám, že lidé, kteří hledají Boha, je u nás víc, než by se z povrchního pohledu zdálo. Toť jde o to, abychom my katolíci dovedli téměř lidem ukázat, že naše cesta k Bohu, byť není jediná možná, je pro ně schůdná a do jisté míry i bezpečná, protože vychází

z tisícileté křesťanské tradice této země, je proslápaná našimi svěťci a mystiky, a také – což není zanedbatelné – my katolíci, ať kněží nebo laici, jsme ochotni podat hledajícím na této cestě pomocnou ruku.

Nikdo z nás nemůže dát druhému člověku víru, to může jen Bůh. My ale můžeme tím, kdo tento dar dostal, podle svého nejlepšího svědomí pomáhat hledat cestu. Kdyby náš sněm dokázal vyslat směrem ke společnosti jasný signál: „Jsme tady a čekáme na vás.“ A ještě: „Jsme takoví, že vám stojí zato mezi námi přijít.“ Pak by sněm bohatě naplnil mé očekávání.

Nevím, jakým způsobem vybíráte autory pro tuto anketu. Možná, že jen z řad významných osobností církve. Ale možná, že vás zajímá i to, co od sněmu očekává obyčejná ženská, poměrně čerstvá konvertka (asi tři roky), která na stará kolena

Kněz, který předběhl dobu

K 150. VÝROČÍ SMRTI
BERNARDA BOLZANA

18. prosince 1848 zemřel filozof, logik, významný aktér českého národního obrození, kněz účinného soucitu, sedmašedesátiletý Bernard Bolzano. Tohoto muže, po matce českého Němce, po otci italského původu, nicméně významného hybatele českou vzdělaností první poloviny 19. století, navrhl Karel Havlíček Borovský na počátku roku, kdy Bolzano zemřel, za člena české reprezentace, vytvořené potom ve Svatováclavských lázních pod názvem Národní výbor. Národní noviny v nekrologu z 22. prosince téhož roku píší: „Pomníkem jeho nejkrásnějším a nejtrvalejším jest, že svobodně pohybování ducha v naší vlasti jest namnoze plod semene, které on zasil.“

Ano, jako malé semě, vsazeno do země a stíží postřehnutelné, poskytne po čase překvapivé dary, tak i Bolzanův vklad do naší du-

chovní historie. V Bolzanově díle je mnoho významného, především jeho světově vynikající badání v oblasti logiky, nejprve přehlížené a pozapomenuté, potom znovu objevené. V dějinách filozofie je významným článkem řetězce spojujícího našeho jubilanta s Brentanem, dále pak s Husserlem a nakonec s Patočkou. Podobně pouze alespoň připomeňme jeho racionální odvozování společensky i nábožensky platných věcných pravd a též jeho silné kněžské sociální citění, živoně prokazované i v zapadlé Těchobuzi, ležící mezi Pacovem a Mladou Vožicí, kde trávil mnoho let po svém propuštění z Univerzity Karlovy pro svůj nonkonformismus. Tam se cele věnoval nejen své vědecké práci, ale i pastoraci: kromě bohoslužby pomáhal jak žalem zlomené matce, tak se snažil nadlehčit tíživou situaci místního rolnictva (inspiroval vzájemnou pomoc prostřednictvím svépomocného pojištění, stavbu společné sýpky, vybudování školy apod.).

Obraťme spíše svou pozornost jednomu jedinému z jeho mnoha usilování, totiž otázce národnosti. Vliv nastupujícího romantismu znamenal změnu v porozumění vlastenectví: ne již zemský patriotismus („Landes patriotismus“), což daného prostoroře, tedy vlastně cosi „vnějšího“, nýbrž národ jakožto velká rodina, nebo národ (viz i označení: národ), jehož nejvnitřnějším a nejintimnějším společným projevem je jazyk matky - mateřština, a půda kroupená potem otců - otcina. Bolzano totiž představuje protipól k jednoznačné orientovanému pojetí pokrevního společenství. Jádrem národovectví nemá být podle Bolzana žádná biologická fakticita, nýbrž jde o společenské lidi společných starostí a radostí, společných osudů, jestliže ovšem jsou spolu odpovědní zákonu obecného blaha. Teprve tato spirituální subordinace je činí celkem, i když

hovoří různými jazyky. Přirození, že osudové společenství znamená též prostorovou blízkost - jen takto se do nároku být co nejlépe spolu dostává onen „vnější“ zřetel. A tak měl Bolzano Čechy a Němce za dva kmeny („Stämme“) jedné vlasti.

Dnes je zřejmé, že Bolzanův racionalistický přístup k dějinné epoše, která se českému životu otevírala národním obrozením, zabraňoval jemně vyčítovat požadavky a šance doby: porozumění národu jako organické fakticity a jazyku jako nikoli pouze vnějšímu hybateli, nýbrž především nejkonkrétnějším srozumění - to byly okolnosti, které Bolzano nepojímal dostatečně tak výrazně, jak to chápali vrstevníci a ovšem i pozdější historici zabývající se onou dobou. Herderovsko-jungmannovské pojetí bylo tenkrát zřejmě jednak přiměřenější dynamice českého života, jednak více souhlasilo s tichým evropským kultury.

To ovšem neznamená, že Bolzanova opozice byla jaksi zcela mimo kontext doby a věku. Ba - v jistém směru - ji lze označit za velice prozíravou, uvědomíme-li si hrůzné konsekvence ryze pokrevního pojetí národa, které se prosadilo v nacionalismech a rasismech dvacátého století, obzvláště pak v nacismu.

Bolzano nebyl ještě pro tuto svou teorii národního společenství nijak apatický k českým snahám - například když šlo o záchranu zapomínané jazykové kultury. V univerzitním kostele sv. Salvátora u Karlova mostu měl nedělní exhorty (bylo jich za dobu Bolzanova patnáctiletého působení na šest set a poslouchávalo je na tisíc účastníků), v nichž sice horlil pro to, aby Češi a Němci vytvořili jeden

národ a aby se bratrsky ohlali, nicméně brojil také proti nespravedlivému utlačování českého jazyka a nepřehýboval o způsobilosti češtiny zcela existovat ve všech oblastech lidského snažení. Je třeba si uvědomit, že Bolzano tak hovořil v době, kdy Josef Dobrovský měl češtinu za sice pozoruhodný, avšak mrtvý jazyk. Bolzano vnímá, že „kmen“ německý podrobil „kmen“ český a že je to nemravné a nespravedlivé a že tedy záší Čechu proti Němcům je „přirozeným trestem za zločiny, kterých se na Slovanech dopustily německé vlády“. Bolzano mluví o přibězích „odporné paměti“ - a to vše pronáší německým jazykem!

Naši obrozenečtí vlastenci ve své naprosté většině dobře Bolzanovi rozuměli. Když se roku 1881 slavilo sté výročí Bolzanova narození, píše Palackého vnučka M. Červinková v Květech o tom, že se Bolzanovy zásady stávaly skutečným vlastenectvím v podobě lásky k zemi a řeči a k vzdělání lidu. Na Žofíně byla oslava na paměť tohoto „muže výtečného, mučedníka a bojovníka“, k němuž vzhlíží s úctou celý národ. Neodpustím si ocitovat pasáž ze Studentských listů (z 10. 11. 1881): „Studentstvo české slavilo a s ním celý národ památku stoletých narození - Němce Bernarda Bolzana. Oslava tato byla nejzřejmějším důkazem, jak Čechové, prostí vši stranické vášně a všeho předsudku, dovedou ocenit muže velikána, který spravedlivě a stejnou měrou ke každému, byl celým dokonalým člověkem, poctivým vlastencem, vznešenou povahou, vzorným učitelem, trpělivým za své přesvědčení.“

Není připomínka výročí smrti tohoto velkého myslitele a kněze nejen významnou reminiscencí, nýbrž především velice aktuálním poselstvím pro naši dobu? Radim Palouš

Intelektuálové

A primitiv

Přemýšlivý člověk zná dvě závratě: z nekonečně velkého a nekonečně malého. Ta první je z rozlehlosti a hlubokosti, druhá z pomezí bytí a nebytí. První je důsledkem doteku empirického s metafyzickým (zkušenosti s filozofií), druhá vyrůstá z prožitku vlastní stvořenosti: byl jsem sám sobě darován, ale nemuselo k tomu dojít, čili „náhodnost“ v samém jádru reflektující stvořené bytosti. - Existenciální šok, který inspiruje všechny básníky, který řeší i „feš“ všichni filozofové a misofofové, před kterým se zavrtávají do hlíny všichni materialisté. Dominívám se, že v každém člověku jsou přítomny - v různém poměru - všechny tyto „šarže“; v každém je kousek básníka, ontologa, materialisty (tj. člověka na úteku).

Tím ale obecnost končí a nastupuje rozlišnost. Ta spočívá v roznosti pohledu, vztahu a řešení. Mým řešením „problému sděleného bytí“, resp. „problému danosti“.

Existují v podstatě dva velké okruhy přístupu vůči skutečnosti, o níž je řeč: intelektuální a primitivní, přičemž „intelektuální“ zde není totéž co nutné „smysluplné“ a „primitivní“ v této glose zdaleka nemíním duševně zaostalé, vulgární, hrubé.

Protože vím z osobní zkušenosti, jaký existuje při vyčtení slova „intelektuál“ bohatý rejstřík různorodých výkladů, dovolím si předložit vlastní výměr tohoto označení, už také proto, že obou výrazů (intelektuál, primitiv) zde užívám ve značně specifickém smyslu.

Obsahově je intelektuál ten, kdo se nezabývá „věcmi prvními“ (čili - z latiny - „primitivními“), to jest oněmi „nekonečnými“ a jejich smyslem (nakolik je pozitivní), nýbrž pouze tím, co je těmito nekonečnými nesené, čili „strukturami“ v jejich specifických významech; metodicky pak ten, který - zhuštěně řečeno - „kombinací druhotného“ chce řešit „prvotní“. Jinak: jakoby kombinací následku, jakkoli negativních, hodlal docílit nápravy zdroje, z něhož plynou; jakoby kombinací dvou či více spín chěl dosáhnout jedné čistoty (chceme-li věc podat v karikatuře).

Většinou operuje tak vysokým stupněm intelektu, až se začne domnívat, že je povolán k řešení univerzálních problémů (např. Karel Marx). Jeho duch bezohledně ve své myšli reifi-

kue (zvěčňuje) impulzy, které mají své podloží v neznámém nebo nepoznatelném; takto vytváří jakési sošky o něčem, co je naprosto mimo dosah jeho poznání: pohrdá rozměrem tajemství bytí. - Intelektuál je také velký kombinátor, kompilátor a montér rozličných ideologií a teorií, a vynálezce utopí. Často je to přesvědčivý pragmatik. Je to prostě ten, kdo „u stolu“ komponuje to, co je dáno (civilizačním procesem a vědními obory) přes osu svého ega. Je to - hrubě řečeno - inženýr, který jakoby „zpracovává“ vše, co přichází za dvoječkou, aniž by bral ohled na to, co jí předcházelo.

Naproto tomu primitiv - v pojetí této úvahy - je ten, kdo má tak vysoký intelekt, že se už přestal domnívat, že by mohl být řešitelem univerzálního, tj. všech problémů v jejich celku, že by onou „kombinací druhotného“ (čili operací negativními i pozitivními důsledky historie) mohl i jen dosáhnout na prvotní problém, natož ho řešit: nikdy si nefekne: pojme, přeskládá, ale to jinak, a ono se to tímto procesem samotným spraví (což dělají všichni utopisté). Primitiv (takto nazírany) je ten, který se od všech druhotností (rozumí se prvotní vzpoura a jejím podloží nesené civilizační mechanismy, sociální setrvačnosti, vědecké a kulturní aktuálnosti atd.) snaží dostat k tomu prvnímu (latinsky „res primitiva“) jako k základnímu pode všemi těmi fóliemi a nánosy, a tím je pod vrstvou jevu bytí jako takové a pokus o výklad jeho smyslu. - Takto se chci nechtě stávat filozofem. On neklade otázku proč je ta a ta konkrétní obřez a pojímá ji překonat, ale proč vůbec všechno je a co z toho plyne pro řešení čehokoli. Což je velký rozdíl, přímo nebytový: intelektuál se veze na vlně a cestou se snaží na jejím hřebenu vybudovat civilizaci, kdežto primitiv usiluje o porozumění jejímu zrodu, a tím hledá onen příslušný pevný bod, o nějž by mohl opřít základ pro cokoli.

Protože se intelektuál zabývá pouze věcmi druhotnými, sekundárními, je jakýsi „filozofický sekundár“, který někdy může být ve shodě s realitou, jindy ale nemusí, a jehož projekty jsou ověřovány (verifikovány) „praxí“, což je tuze těžkopádný a drahý instrument, však víme (např. experiment socialismu, který zpustošil pul světa).

Nu, a primitiv (můžeme s trochou opatrnosti říci: inteligentní senzitiv) je opak tohoto: projde všemi dostupnými možnostmi řešení, nechá je za sebou a snaží se v nastalém tichu přimknout k tomu, co tuší jako první (primum, primitivum), a tím je opět ono původní jsoucí. Bytí jako takové. Jsouco jakožto jsouco, čili nejen co je, ale i proč je.

Primitiv (senzitiv) je naslouchač, aniž by ovšem pustil ze zřetelě všechna dostupná řešení intelektuálů - ta kolem něj přimknou rotují. Jeho zdánlivá nečinnost (až neužitečnost) znamená jenom to, že dlouho čeká, než zaslechne jistý tón, který by bylo možno nazvat tónem souznění. Tento tón je pro něj jediným vnitřním popudem k činnosti (vnějšími impulzy jsou přítomny všechny dostupné důvody pro); pravzor tohoto tónu souznění lze vidět v Sókratově „daimonii“. Což není nic jiného než dotek myšlení a tajemství, filozofie a mystiky. Je to hranice, za níž už nelze v řádu myšlení jít (z čehož ovšem intelektuál udělá hbitě bezkého vševysvětlujícího trpaslíka zkratkovitou reifikací).

Pro inteligentního senzitiva (primitiva) je myšlení - i když je velmi pěstuje - záležitostí druhotnou, kdežto bytí a ztotožnění se s ním je věc prvotní a podstatná.

Pro intelektuála (sofistu) je myšlení autoidentifikací. O bytí většinou neví vůbec nic (jako jakési inteligentní zvíře); myšlenka na toto téma ho buď ani nenapadne, nebo ji pohrdá, anebo se v ní žalostně plácá - např. Marxus postulát „prvotnosti hmoty“ a „druhotnosti myšlení“. Jak může být něco druhotné vůči něčemu, co je věčné a co spolu podstatně souvisí? Kde je zde poměřovací konstanta? V této souvislosti platí jediné Hérakleitovo „Cesta nahoru - dolu jedno a totéž“!

Subjektivně rozlišující znak mezi intelektuálem a inteligentním senzitivem (primitivem) je lehce dostupný a naprosto neomylný: intelektuál září na cizí vysoké intelektu, cítí se jimi ohrožen (protože jeho „absolutnem“ je jeho myšlení), kdežto primitiv každý jiný vysoký intelekt obdivuje, přeje mu, je jím nadšen, cítí se jím ubohcem (protože jeho „absolutnem“ je Bytí); ví totiž, že podstata není v „opisu“, ale v „originálu“, což ho zbavuje nesmyslného poměřování. Blázej Juřena

Kresbu Jiří Bašta

Se svatým Františkem U JESLÍ SVĚTA

Který ekolog by neznal Františka z Assisi a nepovažoval ho za příslušníka svého cechu? Pro jeho ekologický patronát mluví jeho poetická duše bratříci se s kouzelnou krásou živé přírody a s poslušnými tvory na nebi. U něho nejsou konfesijní bariéry, je to světec ještě nerozdělené církve. František mystik zažehuje plamen ozařující mocnou a něžnou přítomností Stvořitele v každém stvoření. Jeho ekologickou teologií nám jsou ještě dlužni františkáni. U nich jsme se v Praze sešli i letos na Františkov svátek po biblických meditacích k diskusím o kritickém stavu světa. Následující referáty z toho setkání jsou nabídkou doplnit vánoční něhu starostí o všechny život, dnes ohrožovaný současnými Herodesy.

Etika pro budoucnost

KŘESŤANSKÉ PODNĚTY K EKOLOGICKÉ ETICE

1. Všichni lidé, kteří se nedali oslepit okamžikem a odvažují se myslit na budoucnost lidstva i všeho života na zemi, jsou sevěni strachem, úzkostí a hanbou: půjde-li to tak dál, zanedlouho zcela rozvrátíme přírodní rovnováhu a zničíme nejen sebe, nýbrž život vůbec. Problém ekologie či možná přesněji environmentalistiky, nauky o životním prostředí, je nejnáláhavější otázkou současnosti. Bez ohledu na to, že značná část lidstva, opojená ziskuchtivostí a zaslepená sobectvím či neschopná vidět souvislosti a myslit na zítřek, pro to vše nemá oči.

2. Co na to křesťané? Jejich pohled na ekologii je zatím (a to je škoda) různý. Jsou někteří, kteří říkají, že křesťanskou starostí je jen nebe a co s ním souvisí, nebo lidské nitro či věci Božího království, kdežto tento svět je pryč stejně určen k záhubě a je pryč pošelilý ho zachraňovat. – To je zkrat, který nekompetentně zaměňuje svět a stvoření, tedy soubor vztahů porušených hříchem, za to, co Bůh sám stvořil a chtěl tu mít a chce tu mít. Člověk má nezrušitelnou odpovědnost za stvoření, srov. Ž 115,16; Nebesa patří Hospodinu, zemi dal však lidem. – Stejně i úkol panovat nad zemí jistě neznamená svévolně ji ničit, nýbrž naopak stavět hráz všemu zlému, co ji chce odcizit Stvořiteli a zpusťošit. Úkolem člověka bylo už od počátku vzdělávat ráj (Gn 2,15), samozřejmě láskou, a střežit jej, samozřejmě nesobeckou sebekázní. Teprve když člověk tento úkol zradil a začal si v Božím stvoření a svým svěcenství počínat jako zpuštěný majitel, stal se ze stvoření svět v záporném slova smyslu. – Ale teď nadešla doba, kdy

Snímek Jaroslav Hodík

se nám to vše vyčítává, podobně jako člověku, který zaslepené řeže větev, na které sedí. Jestliže si tyto souvislosti uvědomíme, vlastně bychom tím neměli být překvapeni. Spíš je podivuhodné, že Bůh svůj soud tak dlouho odkládá. Krátce shrnu, křesťanský pohled, je-li dost hluboký, nemůže nevidět v ekologické krizi dneška Boží soud.

3. Je z toho nějaká cesta ven? Křesťan ví, že na soud se odpovídá pokáním. Ale kdybychom řekli jen to, znělo by to pro většinu našich současníků jako prázdňová fráze. My však věříme, že pokání se neměří množstvím prolitých slz ani ozvučností proneseného nářku, béd a vzdechů, nýbrž tím, jakými hotov přijmout Boží soud, odevzdat, co Bůh bere, a brát, co Bůh dává, ovšemže bídu a kříž, ponižení a nesnáze. To bychom si měli uchovat v paměti.

4. Zamýšlíme se tu nad ekologickou krizí i nad tím, jak zachránit to, co se snad ještě za-

chránit dá. Snad protože jsou i ti, kdo říkají, že už byla rozhodující hranice překročena, že homeostase přírody už je porušena nenapravitelně a že už nás čekají jen a jen zlé věci. Takové mínění nelze objektivně ani potvrdit ani vyvrátit. Ale – řečeno obrazem – i když už dým hoří, je třeba alespoň pomoci těm, kdo jsou v něm uvězněni. A tak se kolem nás volá po ekologické etice a možná právě ti nejvinnější a nejlhlubší se ptají nás, křesťanu, zdali k tomu máme nějaké pomocné slovo, nějaký použitelný podnět. – Vážme si toho, že se vůbec ptají a že s námi hovoří. Vskak jsou dnes i ekologové, kteří tvrdí, že za ekologickou krizí je do značné míry odpovědná právě křesťanství. Odpovědní-li přírodu, a tím umožnilo její zpředmětnění a beztestné ničení. – Věc je složitější. Budme především pokorní a přiznejme, že se mnozí nemoudří a nehlubocí křesťané na tom neblahém dění podíleli. Ale byla to jejich chyba, nikoli chyba křesťanství. Bible i rýzí křesťanská tradice nás učí účt k Božímu dílu, a tedy i k celému Božímu stvoření. Je to naše vina, že jsme na to zapomněli a dávali se často vést spíše svými nároky a sobectvím nežli evangeliem o lásce a sdílení se všemi Božími tvory. Přesto si nemyslím, že existuje nějaká zvláštní křesťanská ekologie či křesťanská ekologická etika. Co snad můžeme, bude-li nám to shůry dáno, je přinést nějaké podněty, obohatit rozhovor, který se dnes o těchto otázkách vede.

5. Problém ekologické etiky je složitý a mnohovrstevný. Vzpomínám tu jmenovitě na některé vynikající výklady a prohlasy doc. Mezřického, který nám už nejednou ukázal, jak věci zdánlivě velmi vzdálené spolu ve skutečnosti úzce souvisejí. Ale přesto se mi zdá, že křesťanský přínos na tomto poli byl v podstatě málo věrohodný. Proč? Myslím především proto, že jsme se pokoušeli vymýšlet systémy, teoretizovat a dogmatizovat, namísto abychom šli k Učiteli, samozřejmě k Ježíši Kristu. Jeden je váš učitel – to je původní a základní smysl řeckého didaskalos – a vy všichni jste bratři (Mt 23,8). Nemusíme to příliš vykládat, spíše jde o to, aby lidé časem poznali, že jsme s ním bývali (Sk 4,13; „poznávali, že jsou to ti, kteří bývali s Ježíšem“).

6. A tak se podívejme, jak nás Ježíš učí v čem nás učí. Učí spíše příkladem, nežli jen slovy. Slova vysvětlují, komentují jeho činy. Co tedy Ježíš činí? Stojí ve službě všem potřebným, rozdává se až do konce, nenárokuje si žádné výhody, pohodlí či nadprávi. Nemyslí na sebe a nezajímá se. To hluboce pochopil sv. František, na nějž tu také dnes vzpomínáme,

Ježíš nemá, kde by hlavu složil (Mt 8,20), dnes bychom řekli „žije jako bezdomovec“: nikdy nevlastnil nic, co neměl na sobě a chodil vždy jen pěšky – s jedinou výjimkou: Na oslu jel jen tehdy, když chtěl ukázat, že se při něm naplnilo prorocké slovo (Zach 9,9). Všecko to shrnul výrazně apoštol Pavel (2K 8,9): „Znáte přece štědrosti našeho pána Ježíše Krista: byl bohatý, ale pro vás se stal chudým, abyste vy jeho chudobou zbohatli.“ – Řeknu to docela prostě: Křesťanský přínos k ekologické etice je vyzva – odvažme se stát chudými, odložme nároky na zisk a vládu, pohodlí a sebezajistěnost a dávejme před sebou samými přednost celosti života, všemu Božímu stvoření!

7. Na to se ovšem už mnohokrát ozvala tvrdá námitka: To je přesně to, co je vyloučené, nemožné, neschůdné! Chťejme na lidech cokoli, jen ne to, aby odložili své sobectví. – Je-li tomu tak, pak ovšem není o čem hovořit. Ale budme spravedliví: Odložili své sobectví nedokáže člověk sám ze sebe. To je – vyjádřeno teologicky – podstata jeho spoutanosti hříchem. Tak jsme odsouzeni jen k bludným kruhům bezvýhodného kolotání v marnosti? – Nejsme. Tento kruh byl prolomen. Ovšem až na kříži. V Kristově kříži jsou tajemně ukryty odpovědi na všechny závažné otázky života a smrti. A nakolik je ekologická krize otázkou života a smrti – a to tedy je! – je i na ni odpověď v Kristových kříži. Kristův kříž nám ukazuje, že tajemství života i smrti, a tedy i tajemství budoucnosti, pozemské i nadpozemské, je skryto v moci oběti. Kristovy oběti především, a pak i našeho vnitřního vstupu do moci této oběti. To je ostatně základním poselstvím eucharistie. Apoštol Pavel má pro to výborné vyjádření: Mluví o bytí v Kristu. To je takové bytí, v němž stavím v Kristových šlépějích a v síle Ducha sv. celý svůj život do služby celého Božího stvoření a jeho budoucnosti.

8. Třeba se nakonec zeptáte, jak na to docela konkrétně. Konkrétní odpovědi souvisejí s konkrétními situacemi našeho života. Každý z nás žije svůj život, má poněkud jiné možnosti a odlišné úkoly. Do nich je třeba živě a stále znovu promítat to, co jsme si tu řekli. Řečeno obrazně: Až bude náš život vonět Kristem, až bude skrze nás prostupovat do světa kolem Kristova nesobecká obětavost a vítězná moc jeho oběti, začnou se – možná nejdříve pozvolna – věci měnit. Ale nikoliv nátlakem a násilím, tedy zvenku dovnitř, nýbrž zevnitř ven. A to je Kristova cesta, Kristova metoda. Jediná, která má zaslíbení být opravdu životodárná a vítězná.

Jan Heller

Abychom porozuměli dnešnímu životnímu prostředí a přírodních zdrojů, musíme se na okamžik vrátit do historie 19. a 20. století.

Prumyslová revoluce vedla k odstranění hladu v Evropě a v severní Americe. Přesto zmínění nejhorší bída nepotlačila agresivitu, která nakonec ve 20. století vyústila ve dvě světové války. S jistým zjednodušením lze říci, že chytí společnosti, mocenské i duchovní, se rozhodly dosáhnout společenské stability zajištěním maxima spotřeby pro celou evropskou masovou společnost. Tento cíl sledovaly totalitní systémy stejně tak jako společností demokratických. Nejzřetelnějším symbolem tohoto úsilí je dodnes poválený „hospodářský zázrak“ v Německu. Základní hodnotou průmyslových společností se stala spotřeba.

Tento vývoj zasáhl i zastalé, v poválečné době ještě koloniální země. Postupně potlačování nemocí, např. malárie, a jisté zlepšení životní úrovně vedlo k stále rychlejšímu růstu populace těchto zemí.

Na konci šedesátých let však došlo ke zlomu, když se na horizontu lidského poznání objevily globální problémy: přehřívání, hrozba vyčerpání přírodních zdrojů, nekontrolovaná průmyslová výroba, hrozba nedostatku potravin a rostoucí znečištění životního prostředí. Tak tyto první projevy globalizace v r. 1972 pojmenovala dnes již klasická I. zpráva Římského klubu „Limity růstu“, jejímiž autory byli manželé Meadowsovi z Massachusettského technologického institutu. Podle předpovědi Zprávy hrozilo v té době do padesáti let zhroutení světového společenství.

Třebaže předpovědi zprávy se nesplnily tak, jak její autoři předpokládali, zpráva přinesla poznání, že zdroje planety Země jsou omezené a stejně tak i schopnost přírody se vypořádat se znečištěním – tj. s cizorodými látkami, které do biosféry vnáší člověk. Vznikl pojem „ekologického tlumoku“, kterým se označuje množství materiálu včetně energie, které se spotřebují během „životního cyklu“ výrobku. Tak k výrobě 10 g zlata se musí přemísť 3,5 tuny hlíny. V globální měřítku platíme za energii obsaženou ve 3 miliardách tun uhlí, které se ročně spálí, 15 miliardami tun hlíny a vody, které se při těžbě přemísťují.

Od té doby vznikla celá řada dalších zpráv, jsou vydávány roční informace o dalším vývoji globálních problémů, od počátku sedmdesátých let hrají významnou roli i dokumenty vydávané Organizací spojených národů. Takovým posledním dokumentem je Zpráva o vývoji lidstva Programu Spojených národů pro rozvoj z r. 1998 (UNDP Human development report 1998).

Svět, žijeme

Její důležitost mj. spočívá v tom, že poukazuje na rostoucí napětí mezi bohatými státy „Severu“ (průmyslové země) a stále více chudnějšími státy „Jihu“ (některé rozvojové země). Potvrzuje tak možnost vzniku nových globálních konfliktů, jež by se mohly manifestovat jako „soubor kultur“, jak předpovídá americký politolog Samuel P. Huntington.

Podle této zprávy pohyb materiálu, a tedy i znečištění prostředí, a zároveň i rozdíly v životní úrovni charakterizují reálné výdaje na spotřebu, které v r. 1900 činily 1,5 bilionu dolarů, v r. 1998 již 24 bilionu dolarů. Jde tedy o šestnáctinásobné zvýšení spotřeby.

Konzum stoupal v průmyslových státech za posledních dvacet pět let v průměru o 2,5 % ročně, ve východní Asii dokonce o 6,1 % v posledních letech. Avšak průměrná africká domácnost spotřebuje asi o 20 % méně než před pětadvaceti lety. V globálním měřítku více než 20 % světové populace stojí mimo spotřební explozi a žije za cca 1–2 dolary denně.

To má širší souvislosti. Tak 3/5 lidí v rozvojových zemích nemají přístup k základním sanitárním zařízením, 1/3 světové populace nemá přístup k čisté vodě a 1/5 k moderním zdravotnickým službám.

Nerovnost mezi bohatými a chudými jsou ohromné. Ze 100 % prostředků na spotřebu se jich 86 % vydává v rozvinutých průmyslových zemích. V nejhudších zemích, kde žije 20 % světové populace, však tyto výdaje činí jen 1,3 %.

Nieméně problémem dnes není akutní nedostatek zdrojů, ale znečištění prostředí. Výjimku ovšem představuje zásobování vodou, neboť jejím nedostatkem dnes již trpí 20 zemí. K dispozici je tam v průměru 1000 m³ na hlavu a rok. Ve světě poklesly disponibilní vodní zdroje ze 17 000 m³ na hlavu v r. 1950 na pouhých 7000 m³ dnes. Přitom na řešení tohoto problému by podle odborníků stačilo vynaložit 9 mld dolarů. Je příznačné, že jen na spotřebu zmrazily se v průmyslově rozvinutých zemích vydává 11 mld dolarů ročně.

Podstatné jsou ovšem i rozdíly ve spotřebě potravin. Obyvatelstvo průmyslově rozvinutých zemí konzumuje ročně 45 % světové produkce masa, nejhudší pouhých 5 %. Bohatší země spotřebovávají 58 % světové výroby energie, nejhudší méně než 4 %. A obyvatelstvo průmyslově rozvinutých zemí vlastní 87 % automobilů, obyvatelé nejhudších zemí pouze 1 %.

Přesto neplatí závěr, že světové přírodní zdroje nejsou ohroženy. Tak zásoby ryh v mořích se snížily, neboť 1/4 hejn je již vylovena, nebo je ohrožuje úplné vyčerpání. 44 % hejn je zloveno již na biologickou hranici. Zmenšují se světové lesy. Od r. 1970 klesla lesní plocha na 1000 obyvatel z 11,4 km na 7,3 km. Důsledkem je mj. snižování biologické diversity, druhové rozmanitosti rostlin a živočichů.

Avšak jedno z největších nebezpečí představuje klimatická změna, zvýšení teploty světového klimatu alespoň zčásti způsobené lidskou činností. Při stávajících trendech znečišťování se má za jistě, že během příštího století dojde k oteplení v průměru o 1,4 až 3 °C a v důsledku toho ke zvýšení hladin oceánů nejméně o 40 cm. Pro řadu zemí, například ostrovních států, sama tato změna bude mít katastrofální důsledky. Ale jistě se zhorší i zásobování vodou, podmínky produkce potravin...

Člověk konce dvacátého století tak stojí před existenčními a existenčními výzvami, které jsou v jádru výzvami adresovanými lidské etice. Jsme tázáni na náš vztah k chudým, k našim dětem a nakonec k sobě samým. Společným jmenovatelem je otázka po našem vztahu k životu přírodních, přírodních podmínek našeho pobytu na Zemi.

Autoři významné práce *Osvobození života* (Liberation of Life) Ch. Birch a John B. Cobb jr. správně tvrdí, že „většina našeho jazyka a způsobu etické reflexe patří senzibilitě, která je neodlučitelná od antropocentristu minulosti, od něhož nás může a měl by osvobodit náš rodící se smysl pro součinnost s přírodou“. A dodávají, že „namísto abychom se pokoušeli modifikovat naše zděděné etické poučky, zákony a ekonomické praktiky, měli bychom se podílet na tvorbě zcela nových“. Pro změnu lidského chování ve vztahu k přírodě jsou inklinace lidí důležitější než morální apely. Předpokladem takové změny však je poznání sama sebe, poznání sil, které námi vládou a motivují nás, zodpovězení prastarých otázek, kam jdeme, a nové otázky, co se s námi všemi při sledování dnešní cesty může stát...

Václav Mezřický

Autorem je docentem Právnické fakulty UK, kde vede Katedru práva životního prostředí

Snímky Jaroslav Hořík

V době, kdy Jan Pavel II. vydával encykliku *Centesimus annus*, začínal ve většině tehdejších socialistických zemí proces společenských změn zvaný „transformace“, tak říkáme cestě k svobodné občanské společnosti a tržní ekonomice. Encyklika byla přitakáním tomuto procesu, neobsahovala však návody, jak postupovat, jaká a jak rychlá má být trajektorie tohoto přerodu. Ani nešlo o teleologické vystižení cílového stavu, jakési kýžené společnosti, k níž bychom se měli dopracovat. Sociální učení církve totiž z povahy věci nenabízí konkrétní politická, ekonomická a sociální řešení, nedoporučuje nějaké instituce. Spíše zdůrazňuje sociálně

Je příznačné, že u jednotlivých autorů, ale i u mocných mezinárodních finančních institucí (Světová banka, Mezinárodní měnový fond) až dosud schází otevřeně přiznání omylu a vyvození důsledků z provádění reformy „šokovou terapií“. Kajícnost z jejich strany nelze očekávat: do paradigmatu „hlavního proudu“ ekonomie bylo investováno již příliš mnoho.

Jaký KAPITALISMUS pro POSTSOCIALISTICKÉ ZEMĚ?

Vlastní minulost nelze zapřít

Institucionální evolucionismus zdůrazňuje, že instituce v každé zemi a v každé době závisí na „cestě“, již zde v historickém čase prošly (path dependency). V rámci institucí formálních (právní řád) i neformálních (tradice, žitá etika v hospodářství) je zakódována historická paměť, mnohdy i velmi hluboká. Lze to doložit například srovnáním někdejších socialistických zemí, přestože jediná platná ideologie zdůrazňovala „obecné zákonitosti výstavby socialismu“. Odlišnosti transformace těchto zemí byly znát i v 90. letech, a to nejen pro odlišnou zkušenost s reálným socialismem, ale také proto, že v každém čase se otevírá každé zemi i jakási oblast „dosažitelných řešení“. Hospodářské politiky mají své „stopně volnosti“ a vždy záleží na tom, co se chceme učit a od koho, jakou ideologii transformace architekti reformy zvolí.

„Reálný socialismus“ vřbí země střední Evropy na pomyslné mapě hodnotové orientace směrem „na východ“, k Orwellově Eurasii; došlo u nás k „rusifikaci poměrů“. Špatně pochopený liberalismus při přechodu od jednoho řádu k jinému měl ve většině zemí za následek posun „jihovýchodním směrem“, vedl k „balkamizaci poměrů“, ke vzrůstu role neregulérní až kriminální ekonomiky, organizovaného zločinu, korupce a prorůstání zločinu do státní a veřejné správy. Intenzita těchto jevů se liší v jednotlivých zemích, avšak společné je to, že postsocialistický kapitalismus střední a východní Evropy má specifické odpudivé rysy. Někteří autoři v nich spatřují analogie s kapitalismem jihoamerickým. A ten je, jak známo, nepříliš efektivní, což souvisí i s nevalným fungováním tamějších parlamentních demokracií, které občas přecházejí

k více či méně zakrytým formám politických diktatur (na potěhu studia zkušeností zemí Latinské Ameriky mě upozornil znalec tohoto kontinentu prof. Restrepo S.).

Česká transformace byla nerealistickým pokusem o realizaci idejí tzv. chicagské školy v srdci Evropy, spojeným s nechutí ke koncepcím našich nejbližších sousedů (Rakousko, Německo), s nimiž nás poji nejdelší kulturní a historické pouto: pojem sociálně tržního hospodářství je i nadále vysmíván. Uchvátání privatizace vedla k povrchnímu, formálnímu a jen kvazi-soukromému vlastnictví: v části ekonomiky došlo k přenosu dysfunkcí reálného socialismu do nových poměrů. Současně je vlastnictví i smluvní právo špatně vynutitelné, právní řád nefunguje a pokračují procesy vykrádání společnosti zevnitř.

Na Slovensku se po rozdělení státu vývoj ubíral poněkud jinudy: stát tak rychle nevycoval ze své odpovědnosti. Na druhé straně došlo k otevřenému prorůstání moci politické a moci ekonomické a společnost získala rysy klientelismu. Maďarsko využilo své zkušenosti s kadárovským tržním socialismem a přes všechny problémy se zdá, že je s transformací dál; vlnu bankrotů prodělala zdejší ekonomika již před několika lety. Poněkud absurdní námitky českých architektů transformace (V. Klause a D. Tríska) vůči „maďarské cestě“ se nepotvrdily a vývoj dal spíše za pravdu skeptickým Maďarům než huráliberalismu a potěmkinským vesnicím rychlé a masové české privatizace. Také v Polsku probíhala privatizace povlovněji při poměrně velkém, ale lépe definovaném státním sektoru. Maďarsko i Polsko si nakonec získaly relativně větší důvěru zahraničních investorů a také kapitálové trhy zde mají lepší šance. Násupnické země po rozpadu SSSR včetně Ruska jsou typické svou podobností s latinskoamerickými poměry: není jisto, kdo a nakolik tam vůbec vládne a zda je to volená politická reprezentace. Transformace byla pochopena především jako „systémová změna“ institucionálního rámce, ale institucím se rozumí převážně jen instrumentálně:

schází porozumění pro to, že musejí mít své morálně-kulturní a dokonce duchovní ukotvení, aby byly nějak a něčím legitimovány. Spontánnost průběhu změn, typická pro všechny země (především v podobě tzv. divoké privatizace) stává společností a vládou „před hotovou věcí“. Jako důvod rychlosti „šokové terapie“ se uvádí snaha minimalizovat příležitost k „tunelování“ podniků. Tento závod s časem však vlády přesto většinou prohrávají: nejrychlejší cestou privatizace se zdá být krádež.

I když je jasné, že v normativním smyslu by měla být kauzalita věci obrácená, převažuje deskriptivní pohled: diskutuje se spíše o kulturních důsledcích transformace (viz seminář v Centrum Alletti v Římě z. 1994) než o jejich kulturních, duchovních a morálních předpokladech.

Reakcí na tento vývoj a toto chápání věcí byly u nás interpretace o „marxismu naruby“ (Tomáš Halík) či o „marxistické vulgarizaci Friedricha von Hayeka“ (Miloslav Petrušek). Bedřich Vymětalík konstatuje, že „skutečná transformace je teprve před námi“.

Není jiné cesty

Vrátíme-li se ke klasické studii Maxe Webera „Protestantská etika a duch kapitalismu“, nelze si nepoložit otázku, jaká je to etika bude legitimovat kapitalismus v bývalých socialistických zemích. Kdo bude nositelem etosu v našich specifických podmínkách? Musí mít mravnost transcendentní pramen, anebo společnost vystačí se sekulárním humanismem? Jsou na tom země s tradičním katolicismem (Polsko, Slovensko) s morálními základy tržní ekonomiky lépe než ty vysoce sekularizované jako Česká republika či Maďarsko? Jsou tradiční společnosti a tradičně prožívající katolictví dostatečně odolné a připravené na ataky globální tržní ekonomiky, anebo budou muset rovněž prodělat novou evangelizaci, tedy zničení a prohloubení žité víry? Jsou vysoce sekularizované společnosti otevřené pro novou evangelizaci? Je to skutečně katolická sociální etika, která je s to obrodit ducha kapitalismu, jak věří – již parafrázováním názvu Weberovy studie – známý americký myslitel Michael Novak? Lze např. v Čechách v tomto směru vkládat naděje do připravovaného plenárního sněmu katolické církve? Mohou sociálně pojeté pastýřské listy biskupa v postsocialistických zemích změnit něco podstatného na postavení církve ve společnostech? A není-li realistické očekávat zásadnější obrát v tomto směru, odkud se vezme vůle a síla ke kultivaci politického i ekonomického chování? Sám na tyto otázky neznám odpověď, ale považuji je za podstatné.

Transformační teorie, koncepty a ideologie jsou často poznamenány vybranými zájmy různých lobbystických seskupení a mají podobu falešných mesianismů a znovu vznikající iluze. Že „temokrát už doopravdy“ máme šanci vybudovat ráj na zemi, a ve jménu těchto příslibů si kdekdo uděluje – „jen dočasně“ – dispens od odvěkých morálních zásad. Znovu a znovu se zapominá, že všechny instituce jsou jen lidským výtvorem, a jako takové jsou nedokonalé, proměnlivé, podléhající zubu času. Falešní proroci zaponinají, že nemůže být položen žádný jiný základ než ten, který už položen byl – a ten jediný zubu času nepodléhá. Proto je nová evangelizace jedinou cestou pro bývalé socialistické země, a proto je bohaté dědictví katolické sociální nauky zdrojem trvalé inspirace i pro budoucnost. Problém je v tom, že zatím jde o „naše nejlépe střežené tajemství“, jak zničit knihu autorské trojice Američanů (*Our Best Kept Secret*): o sociálním učení se toho velice málo ví nejen mimo církve, ale dokonce i v církevních společenských samotných.

Lubomír Mlčoch

Předneseno na konferenci „Nová evangelizace“, kterou pořádala v dnech 24.–26. 9. 1998 Teologická fakulta Trnavské univerzity v Bratislavě. Krácení i meziklady redakční.

etické principy, důstojnost člověka a sociální dimenzi evangelia. Proto v článku 42 nacházíme jen varování před radikální kapitalistickou ideologií a jejím rozšířením. Tato varovná prognóza se bohužel naplnila. Přes rozdíly v cestách transformace v jednotlivých zemích jako by cosi důležitého bylo společné. A tím je fakt, že při přebírání zkušeností s kapitalistickou tržní ekonomikou z vyspělých západních zemí jako bychom se nejlépe a nejrychleji učili tomu horšímu...

Ekonomie v rozpacích aneb pokuta za rychlost

Je třeba říci, že ani světová ekonomická věda nedisponovala žádnou ucelenou „teorií transformace“. Na amerických univerzitách se už po desetiletí pěstuje obor zvaný *komparativní ekonomické systémy*. Jeho představitelé dokonce nebyli s to ani předvídat kolaps východoevropského socialismu, tím méně navrhnout konkrétnější cesty jeho opouštění. *Institucionální ekonomie*, zvláště *teorie institucionální změny*, byla v začátcích málo známá a zatím nerozpracovaná pro konkrétní problematiku socialistických zemí. Ani *development economics*, pěstovaná po druhé světové válce, dosud nedokázala vybudovat ucelenou, univerzální platnou a zejména „fungující“ teorii ekonomického rozvoje. Vznikla zde řada hypotéz, návodů a škol, ale i po pulsovaném úsilí převládá jistá skepse. Jsou ovšem optimisté, kteří jsou naopak přesvědčeni, že „tajemství trvalého materiálního pokroku již bylo rozlušeno“. Jejich uvažování však má rysy ideologičnosti, kdy přání je otcem myšlenky.

Tak se stalo, že převládla jakási praktická kucharka z neoliterární kuchyně, pro níž se hledaly ingredience v podobě zkušeností jiných zemí a jiných kontinentů, kde již o desetiletí dříve započala epocha deregulace a privatizace, především z Latinské Ameriky. Autorství není plně jasné (Geoffrey Sachs?), a lze se domnívat, že časem bude stále méně chuti se k autorství tzv. šokové terapie hlásit. – Radikální neoliberalismus spatřoval podstatu receptu v cenové deregulaci, privatizaci a restriktivní měnové a rozpočtové politice. A to vše pokud možno „co nejrychleji“: proto léčba šoky. Samotná terminologie učinila z bývalých socialistických zemí „psychiatrické pacienty“, jejichž stav je natolik vážný, že nezbyvá než naordinovat poněkud riskantní metodu léčby. U nás se ve slovníku vládních ekonomů přidal navíc termín podobně emocionálně zabarvený: „předprivatizační agónie“.

Vývoj dal spíše za pravdu těm, kdo jako např. Amitai Etzioni již na samém počátku transformace vyslovili přesvědčení, že půjde o jakýsi obří společenský experiment, v jehož průběhu se bude testovat validita hlavního proudu ekonomie, a vyjádřili se v tomto směru skepticky. Řečeno jinak, vývoj dal za pravdu spíše institucionálnímu evolucionismu, kteří byli už od počátku přesvědčeni, že „transformace“ je běh na dlouhých tratích, úkol pří nejmenším na dvě desetiletí (ne-li na jednu generaci) a že z povahy věci mají šanci na úspěch spíše „gradualistické“ institucionální změny, tedy prováděné „po kouscích“. Nedávna expertiza holandského ekonomy Keese Zijlstra obviňuje Českou republiku, kdysi vzorného žáka neoliterární školy, že důvodem nepovedené privatizace byl přílišný chvat (dva roky předtím přednesl autor článku na mezinárodní konferenci v Manerode příspěvek zvaný „Česká privatizace – pokuty za rychlost“ – pozn. red.).

KULTURA, UMĚNÍ, RECENZE

Tajemné dálky, břitká ironie a prázdné alegorie

V Galerii U kamenného zvonu v Praze na Staroměstském náměstí probíhá do 3. ledna 1999 rozsáhlá výstava představující souhrnné dílo opomíjené a přehlížené osobnosti českého malíře, ilustrátora, grafika a typografa Jana Konůpka (1883–1950).

Kurátorka výstavy Hana Larvová ji nazvala *Poutník k nekonečnu* a jako její „vizuální motto“ zvolila Konůpkův obraz *Dvojice ve vesmíru* z roku 1945: rozlehlým vesmírným prostorem, posetým ohništi hvězd a třísit malých světél plují na jakémsi plovoucím korábu (Adamově lebce) dvě objímající se lidské postavy, tragičtí třešňáci uprostřed nekonečných prostorů. Jako by se tito províníli milenci navždy chtěli odpoutat od své smrtelné tělesnosti, ale ta prokletě neustále pronásleduje, je jim v patách. O vytváření zachycení tohoto lidského bolestného roztržení mezi pozemským domovem a tajemnou vesmírnou nekonečností se Jan Konůpek pokoušel po celý život. Pohyb astrálních těl a putujících (či bloudících) duší širým kosmem se stal jeho osobitým tématem. Nikdy se však nedokázal úplně vymanit z přílišné výtvarné ornamentálnosti nebo se oprostit od přebujelých

mystických vizí (ty se pak stávají jakýmsi programem a příliš chytěnou transparentní duchovního světa, kulisovitou esoterií). A navíc – mnohdy se za tajemný záhrobní prostor vydávají různé variances duševních halucinací a vlastních zoufalství.

To však dle mého Konůpkovi neubírá nic na jeho mohutném talentu a šíři zájmu. Vedle sebe se na výstavě představují jeho návrhy na ex libris, plakáty, bankovky, tapety, bytové dekorace a výmalby, návrhy výšivek, višně, funérálií, firemních obálek, hraček, dóz a samozřejmě cykly grafik, pastelů, ilustrací, realizované bibliofilie aid. Navíc je Konůpek představen i jako krajinař se zájmem o prehistorii.

Nejvýznamnější složkou Konůpkovy tvorby jsou jeho rané kresby (1906–1910) a grafiky, jimiž vnesl do našeho umění několik nových výrazových poloh secesně symbolistického tvarosloví. Po krátkém setkání s kubismem se ve dvacátých letech vrátil k některým tvárným principům a motivickým zdrojům svého mládí (náboženské motivy, subtilní vertikality žen-knězek, život posmrtný apod.) a vytvořil mimo dobové souvislosti stojící sloh. K němu se Konůpek často nechával inspirovat mystickými a okultními texty, známý je jeho zájem o antroposofii a také o dílo Otokara Březiny a Františka Bílka. Významná také zůstávají jeho vystoupení s výtvarnou skupinou Sursum (Zrzavý, Váchal, Kobliha atd.).

Samostatnou kapitolu tvoří Konůpek-illustrátor. Jak výstava ve velké míře dokumentuje, Konůpek se knižní ilustrací a úpravou knih a bibliofilii zabýval po celý život. I v ilustracích a literárně inspirovaných cyklech se objevují jeho témata: mystérium nekonečného prostoru, osudovost, touha. Jeho ilustrace v celoživotním úhrnu pokrývají téměř celou rozlohu evropského písemnictví (od knih mystiků, přes klasická díla české literatury až po texty biblické). Prožitek prostoru a hlubin ilustrovaných textů se Konůpek pokoušel výtvarně formulovat jako extatické vytržení, které postupně rozváděl ve vztazích k expresionismu, kubismu, futurismu nebo k abstrakci. V některých jeho ilustracích je však hloubka osobního prožitku nahrazena spekulativně konstruovanými symboly a alegoriemi (např. doprovod k Erbenově *Kytici*). Když Jakub Deml v jednom ze svých textů nazval Konůpka malířem-ironikem, došlo se tím k poloze, která malíři v ilustracích nejvíce seděla. Konůpek je nejsilnější právě tam, kde je břitký, nejpádnější a nejproustěnější (např. ilustrace k Erbenovým *Pohádkám*, grafické cykly *Stará Ríše*, *Maria Aegyptiaca* aj.).

V jedné z výstavních vitrin je umístěn poměrně známý dopis malíře Jana Zrzavého, druhá a přítel Jana Konůpka, kterému v roce 1943 adresoval blahopřání k šedesátinám s upřímně zahroceným pohledem na přítelovu tvorbu. Jsou to slova tvrdá a nekompromisní, po zrzavovsku pádná a neodvolatelná. Jejich autor je však psal s vědomím, že za skutečné umění se platí velké oběti: „*Vy jste byl vždycky příliš rozumný a opatrný, tak svdazný domnělými povinnostmi k světu, ohledy na jeho minulé a společenskou slušnost – proto jste upadl do té profesury a buržoazního života, což vám nedovolilo než rozdrobovat a olupovat svou tvůrčí sílu v záplavě knižních výzdob a ilustračních cyklů. Vy jste se zpronevřil svému dílu, k jehož vytvoření že jste povolán jste prokázal svými pracemi raného mládí! (...) Ať si říká kdo chce co chce a posmívá se tomu: umění, schopnost a síla vytvořit umělecké dílo, nezávist na náš vůli, pouhým chutě, ale je k němu nutné třeba milosti, tvůrčí milosti, bez ní nemůže vzniknout – leda napodobení. A ta tvůrčí milost není nic sladkého, mírného. Žádné romantické okouzlení inspirace, to je trvalý duševní stav spíše hrozný a temný, bez rozumu a odpovědnosti, zuřivost, posedlost, ženoucí se bezohledně k svému cíli, neznající dobré ni zlé – nic než své ukojení, naplnění. Kdo ryl Černý plamen, musel tuto milost mít. Máte ji ještě, nezhadil jste ji, nehasla ve vás dočela?*“

Ta poslední otázka se pochopitelně nezodpovězena vznášá nad celou Konůpkovou výstavou.

Miloš Doležal

Knihy,

KTEROU BYSTE NEMĚLI
PŘEHLÉDNOUT

Vybírá Jaroslava Med

Ve své nové a neobyčejně rozsáhlé práci *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848–1918* (Třetí 1998) si Martin C. Putna klade nesmírně náročný úkol. Chce popsat a analyzovat bezmála veškerou českou literaturu vymezeného období, v níž se jakýmkoli způsobem projevil vztah ke katolictví a zároveň se jí pokouší srovnávat a konfrontovat s identickými literárními a kulturními kontextem evropským.

I když je sám pojem „katolická literatura“ přinejmenším diskutabilní, M. Putna chápe zrození katolické literatury jako plod vzešlý z ducha sekularizace, to znamená, že o specificky katolické literatuře můžeme hovořit až v období sekularizace společnosti, kdy se katolicismus počal jevit jako jeden z mnoha faktorů kulturního a duchovního života. Podle M. Putny vznikají v tomto procesu tři modely vztahu církve k sekularizovanému světu: katolické reformismu, katolická restaurace a katolická romantika. To jsou zároveň tři výchozí situace pro vznik uměleckých děl a v tomto pomyslném trojúhelníku se také konstituovala katolická literatura. V nesmírně širokém záběru Putna podrobně analyzuje sít stv. katolického modernismu s restaurační ortodoxií i hledání smíru katolické církve s moderními civilizačními tendencemi. Od B. Bolzana, K. H. Borovského a V. Štulce mluví M. Putna ke Katolické moderně, aby v řadě miniportrétů seznámil čtenáře s významnými i méně významnými osobnostmi české literatury (F. Pravda, M. Kulda, F. Sušil, V. Furech, C. Stojan, V. Kosmák a mnoho dalších).

Značnou pozornost M. Putna věnuje Katolické moderně, a to nejen jejím snahám uměleckým, ale i jejímu působení v oblasti církevní organizační apod. V centru jeho zájmu se přirozeně musely ocitnout osobnosti, jako byl Josef Florian a Jakub Deml, protože právě pod jejich vlivem se výrazně změnil další vývoj české katolické literatury.

V závěrečných částech knihy, kde M. Putna často překračuje vymezený časový horizont, věnoval pozornost celé škále mnohdy disparitních osobností a jejich vztahu ke katolictví (O. Březina, J. Karásek ze Lvovic, K. Hlaváček, F. X. Šalda a další). Převažuje-li zde mnohdy žurnalistická improvizace nad literárněhistorickou analýzou, je to bezmála přirozená daň za nesmírně široký badatelský záběr. I přes tento žurnalistismus a ne jeden problém, který nelze reflektovat v krátké novinové recenzi (např. psychoanalytika interpretace J. Demla, či proč byl z katolické literatury vyčleněn V. Beneš Třebitzký apod.), představuje Putnova práce velice poutavý příběh o vzniku i bourání katolického ghettia, jenž má v mnohém bezprostřední spojitost s naší současností, a to nejen metodologicky, ale i autorským vnitřním popudem (knihy je mj. dedikována také církvi).

Navíc je to v naší literární historii první syntetické dílo tohoto druhu, v němž je shromážděno bezmála nepřehledné množství literárního materiálu a bibliografických údajů: pro každého současně i budoucího zájemce o tuto oblast je to bez diskuse kniha naprosto nepominutelná, s níž se bude muset vyrovnat. A to je, myslím, víc než kladné hodnocení Putnova badatelského úsilí.

Malý
Průvodce
po
Křesťanské

IKONOGRAFII

Symbolika ročních období a měsíců

Ve starém Římě byl s plynoucím rokem spojován bůh Janus, který měl dvě tváře, protože slovy Ovidia (*Kalendář – Fasti*) jako „jediný z bohů muže i dozadu zhlédnout.“ Janus i v křesťanském prostředí personifikoval rok (lat. annus) nebo čas (lat. tempus). Hrabanus Maurus (*De universo*) se domníval, že Janus symbolizuje aeternitas (věčnost) i krátký lidský život. Křesťané s rokem ztotožňovali Krista, jako například Pseudo-Melitus (*Clavis III.*). Sicardus z Cremony napsal: „Celý rok je Kristus, čtyři roční období čtyři evangelisté a dvanáct měsíců apoštolové“.

V rané křesťanské epoše se převážně setkáváme s andělskými bytostmi personifikujícími roční období, a to zejména na malbách v katakombách. Alegorie jara (lat. ver) drží v ruce květiny a u nohou jí spočívá zajíc, léto (aestas) má jako atributy srp a snop obilí, podzim (autumnus) ovinují úponky vinné révy a zimu (hiems) oblečenou v dlouhý kabát zahřívá oheň. V Janově evangelii (12,14n) a v prvním listě sv. Pavla Korintským (15,36–38) jsou roční období vyjádřena symbolicky. Takto pojímá roční období i patristika, když v jejích průběhu spatřuje průběh Kristova života na této zemi. Tertulian (*PL 1,524*) a Minucius Felix ve svých Apologiích vidí v řádu střídajících se ročních dob dokaz Boží existence a stvoření světa. Irenaeus (*Contra haereses*, PG 7,1127) srovnává sílu vyrůstající vinné révy a osiva s pusobením svátosti oltářní na člověka. Isidor ze Sevilly (*Etymol.* 5,35) spojuje roční období se světovými stranami (jaro – východ, léto – jih, zima – sever a podzim – západ) a Hrabanus Maurus chápe roční doby alegoricky (jaro – křesť, zima – konec pozemského života).

Dělení roku na jednotlivé měsíce má své kořeny v antice (Vergiliova *Georgica*, bukolické básně Martiálový, Ovidiov *Kalendář*) a v podstatě ho přebírají i křesťané (tzv. Chronograf z roku 354). Starofinský rok (zvaný Ovidiem Romulov) měl deset měsíců: Marius, Aprilis, Maius, Iunius, Quintilis (po smrti Caesara Iulius), Sextilis (po roce 37 nazván na počest císaře Augusta Octaviána Augustus), September, October, November, Decem-

ber. Numa pak přidal na konec Romulova roku dva měsíce: Ianuarius a Februarius. Křesťanskou symbolikou měsíců se zabývali například Palladius (*De agricultura*), Vincent z Beauvais (*Speculum naturale*) a zvláště pak Sicardus z Cremony (*Mitrale VII de octava Domini*, PL 213, 232). Kalendáře se od 9. století stávají běžnou součástí výzdoby průčelí větších chrámů (kostel sv. Zenona ve Veroně – 12. stol., katedrála v Chartres – 13. stol.) a rukopisů (od 15. století v tzv. Hodinkách – např. Hodinky vévody z Berry). Obrazy jednotlivých měsíců jsou založeny na liturgických proměnách církevního roku a typických činnostech prováděných v té které době. V českém prostředí nalezneme nádherný kalendář v Breviář křižovníků velmistra Lva (14. století), jímž se inspiroval Josef Mánes při výzdobě kalendářové desky staroměstského orloje v Praze.

Symboly jednotlivých měsíců: leden – muž s ohněm, dvouhlavý bůh Janus, který zavírá dveře za starcem a otevírá je mladíkovi, dvorní slavnost s hodováním a tancem; únor – prožívání či roubování stromu, lidé u ohně, zasněžená krajina. Venuše a Kupid se vzdouvají se pláštěm; hřezen – trubač, prožívání révy, orba pole, Mars ve zbroji v doprovodu pastýře hrajícího na lyru; duben – zavádění révy, trhání květů, dívka s květinami, únos Evropy ověšeným býkem – (Jupiterem); květen – jezdec, sokolník, společnost na vyjížďce, senoseč, Kastor a Polydeukés táhnou Venušin vůz a Zefýros ji nese závoj; červen – senoseč, sklizeň ovoce, pád Faethónův; červenec – sklizeň obilí, Héraklés oblečený do lví kůže či s jablkem Hesperidek; srpen – sklizeň vína, snášení snopů, lov se sokoly, Ceres ověšená obilnými klasy, Triptolemos – vynálezce pluhu jí svítí na cestu při hledání Proserpiny; září – lisování vína, sklizeň vína, Ceres ozdobená ovocem a s rohem hojnosti; říjen – výkrm vepřů, rozlévání, bachechanlie; listopad – zabijáčka, výkrm vepřů, kentaur Nessos unášející Deianeiru; prosinec – sbírání dřeva, lov na divokého kance, nymfa Ariadna dojí kozu Amaltheiu, Jupiter s miskou mléka.

Jan Royt

Slovenský náboženský samizdat

Během necelé jednoho roku vyšly na Slovensku dvě vzájemně se doplňující studie o slovenském náboženském samizdatu: Rudolf Lesňák, *Listy z podzemia, Křesťanské samizdaty 1945–1989* (Bratislava, Vydavateľstvo USPO Peter Smolík 1998) a Ján Šimulčík, *Svetlo z podzemia, Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969–1989* (Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška 1997).

Rudolf Lesňák nás uvádí stručnou retrospektivou let 1945–1948 do dějinných společenských souvislostí. Na rozdíl od českých zemí byl na Slovensku veden boj proti náboženství už od konce války, a to pod záminkou boje proti „oživování ľudského, politického katolicismu“. Za rozvatné byly prohlašovány i ryze náboženské aktivity. První křesťanské pololegální publikace (strojopisy) se zde proto objevují už před únorem 1948. K rozkvetu samizdatu však dochází až v období „konsolidace“ po sovětské okupaci Československa. Je prakticky nemožné zaznamenat stovky, snad tisíce spolupracovníků (organizátorů, redaktorů, překladatelů, opisovačů, dopravců a distributorů) náboženského samizdatu. Všichni pracovali bez nároku na odměnu, ale s vědomím možnosti krutého postihu pro ně i jejich rodiny. Jména a charakteristiky šedesáti z těch, kteří se v samizdatu mimořádně angažovali, nalézáme v knize.

Z ineditních náboženských periodik jich autor uvádí šestatřicet a podle obsahu je dělí do následujících kategorií: filozoficko-teologické (např. *Orientácia, Myšlienky z večeradla, nábožensko-duchovní* (Náboženstvo a súčasnosť), *společensko-výchovné* (Rodinné spoločenské, *Radosť a nádej*), *kulturno-politické* (Bratislavské listy), *zájmové-formační pro mládež* (Svetlo), *periodik s překlady cizojazyčných textů* (Listy z Taizé), *českých periodik čtených na Slovensku* (Teologické texty, Informace o církvi, Orientace, Komunikace, Křesťanské obzory, Společenský, Sursum a Velhrad) a *občanských periodik s texty psanými v křesťanském duchu*.

Kromě statistických dat (ročníky, počet stran) uvádí autor charakteristiku periodik, jejich ve-

1973 založil kroužek spíšských kněží a jeho šéfredaktorem byl Ján Maga, že jeho 137 čísel obsahovalo 2792 stránek formátu A4 a že jedním z jeho českých přispěvatelů byl i Josef Zvěřina. Bibliografie neperiodických publikací obsahuje anotace 452 původních slovenských titulů a 419 děl překladové literatury, rovněž s ukázkami. Že v samizdatu vycházela i rozsáhlá díla, svědčí např. tři svazky Slovníku biblické teologie (1657 str. formátu A4) či I. díl Solženicynova *Souostroví Gulag* (469 str.).

Zvláštní kapitolu věnoval autor slovenským křesťanským publikacím vydávaným v exilu v Slovenském ústavu sv. Cyrila a Metoděje v Římě (3 periodika a 1004 knihy a brožury.) a ve vydavatelství slovenských jezuitů v Kanadě. Stručnou pozornost věnuje též alternativním „podzemním“ duchovním aktivitám (pouť, katecheze, rekolekce, přednášky). Poslední kapitoly knihy informují o českých křesťanských neperiodických publikacích a výběrově i o memoárové slovenské a české literatuře vydané po r. 1989 knižně či časopisecky. Knihu uzavírá slovenské, anglické, německé a francouzské resumé a jmenový a věcný rejstřík.

Autor *Svetla z podzemia* Ján Šimulčík se více než bibliografií samizdatu zabývá jeho vznikem, organizací a osudy jeho tvůrců. Opírá se o svou vlastní zkušenost z „normalizačních“ let 1969–1989. Podle něho je náboženský samizdat logickým důsledkem „pohybu, který nastal koncem 60. let, když se z vězňů vrátili kněží,

veholfci a laici, zejména náboženská aktivisté z konce 40. let. Důležitou úlohu v tomto pohybu sehráli RNDr. Vladimír Jukl a MUDr. Silvester Krčmář, kteří užce spolupracovali s tehdejšími dělnickými biskupy (dnes kardinálem) J. Ch. Korcem.“ Základem náboženského oživení se stala malá společnost (kroužky pěti až deseti lidí), která se postupně rozšířila do přibližně 150 měst a obcí. Kvůli koordinaci a z bezpečnostních důvodů se tato střediska sdružila do 17 oblastních center. Takto vznikla podzemní celoslovenská síť asi 400 aktivistů řízená z bratislavského centra. Tato síť se stala také základnou pro šíření náboženského samizdatu.

Tisk samizdatových periodik procházel fázemi: strojopis, ormg, cyklostyl, ofset, počítač. Výška nákladů tak rostla podle technických možností od původních maximálně 50 kusů až k nákladu 1500 kusů. Čím větší náklad, tím větší technické problémy a bezpečnostní riziko.

Největší pozornost věnuje autor osobním vzpomínkám vybraných tvůrců samizdatu na jejich činnost v náboženských kroužcích (většinou ve společnosti Fatima založené Vladimírem Juklem), v náboženském, ale i politickém disentu. Své příběhy napsali: Jozef Roman (po pádu komunismu se stal knězem), Ing. Peter Murdca (v r. 1987 byl tajně vysvěcen na kněze), Ivan Polanský (odsouzen za tisk samizdatu ke 4 letům vězení, po osvobození poslanec Federálního shromáždění, ženat, 4 děti), PhDr. Eva Klčovan-ská (1964, psycholožka, působí na Trnavské univerzitě), Ing. Mgr. Ladislav Strumček (v r. 1988 byl tajně vysvěcen na kněze), Alžběta Vojtková (vdaná, 2 děti vlastní, 2 v opatrovnictví), Mgr. Vladimír Fekete (v r. 1983 byl tajně vysvěcen na kně-

ŤAŽKÝ JE ŽIVOT
INFORMÁTORA,
ALE CO BY SOM
NEUROBIL
PRE STRANU?

ze), Ing. Peter Hoiapka (ženat, 3 děti), RNDr. Vladimír Jukl (13 let vězňen, v r. 1971 byl tajně vysvěcen na kněze), JUDr. Martin Lauko, poslední gen. prokurátor ČSFR, ženat, 2 děti), Henk Drost (Holanďan, člen organizace Open Doors pašující do komunistických zemí bible, ženat, 3 děti), RNDr. František Mikloško (bývalý předseda SNR, nyní poslanec), JUDr. Ján Čarnogurský (advokát, vězeň, politik, ženat, 4 děti), Doc. RNDr. Vladimír Ďurkovič (docent matematiky Univerzity Komenského, ženat, 5 dětí).

Při čtení výpovědí těchto lidí si uvědomujeme, s jakým rizikem a dumyslem pracovali, kolik obětí a odvahy stála je a jejich rodiny tato služba církvi a společnosti vůbec.

V příloze uvádí autor statistické údaje samizdatových periodik (kolik ročníků, čísel, stránek, jaký náklad), jejich zaměření, dále jména členů redakce, opisovačů, tiskařů a dalších spolupracovníků, též druh tisku, formát a charakteristiku.

Knihy je bohatě doložena fotografiemi osobností slovenského disentu, též fotografiemi ukázek samizdatových časopisů, tajných tiskáren, různých dokumentů atd.

Václav Vaško

SEKTY A SEKTÁŘSTVÍ

Autor je zakládajícím členem a mluvčím Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů. Jeho kniha vznikla jako studijní materiál pro studenty přednášky *Alternativní religiozita či Nové náboženské směry*. První kapitola přehledně informuje o křesťanských církvích, o judaismu, islámu, hinduismu, buddhismu, esoterismu a hnutí New Age, dočteme se i o skupinách, které se nacházejí na pomezí náboženství (např. scientologové). Druhá kapitola se zabývá problematikou tzv. sekt. Původní význam slova sekta znamenající *odštěpenec* od organizací dnešní situaci příliš neodpovídá – vždyť mnohá náboženská uskupení se od žádného tradičního celku neoddělila a některá společenství si zase poněkud hanlivě označení sekta ani nezaslouhují. Výstižnější by tedy bylo mluvit o *sektářském smýšlení* (které se ovšem může projevoval třeba i u některých katolíků). Podívejme se na některé charakteristické rysy sektářství.

O sektě lze mluvit např. tehdy, jestliže v ní nevládne atmosféra svobodného myšlení a rozhodování. Příčinou nápadné absence svobody bývá silná autorita vůdce, mesiáše, guru či jinak označené vedoucí osobnosti, jíž bývají přisuzovány božské rysy. Její výroky jsou nezpochybnitelné, má recept na všechny životní situace a nepřipouští alternativy. Člen takové sekty se potom spíš ptá, zda informace, kterou dostává, je sektou schválena, než aby se pídil po její pravdivosti či oprávněnosti. Koncentrace moci v rukou vedení takové náboženské skupiny je také důvodem, proč její učení bývá šířeno z jediného centra: četba knih, sledování televize, rozhlasu či novin a vůbec přijímání neschválených informací bývá sektou považováno za nebezpečné nebo přinejmenším za ztrátu času. Člen sekty tato omezení zpravidla nevnímá jako nežádoucí, protože poslušnost ho osvobozuje od břemena rozhodování – odpovědnost přebírá vůdce.

Bolestné duchovní hledání pak bývá nahrazeno přijímáním jednoduchých „pravd“, pocit prázdnoty vyvolávaný konzumní společností je tak zaplněn, jasný životní program (kryjící se se zájmy sekty) umožňuje smysluplnou službu organizaci. Pokud základní prvky víry jsou fixovány v *extatických či hypnotických stavech*, je velmi nesnadné, ne-li nemožné je zvnějšku zpochybnit. Podobně mohou posloužit i tzv. stavy zmíněného vědomí, způsobené např. meditací, společným zpěvem, regulovaným hlubokým dýcháním, rytmickou hudbou apod. Adepti si pak často ani nejsou s to uvědomit, že jsou manipulováni, směřováni je jejich osobní prožitky. S tím souvisí i *podceňování rozumu*. Zkušenosti, pocity a zážitky mívají přednost před kritickým rozumem – pokud se v autoritativně hlášané „pravdě“ ukáže mezerka či pokud se nevyplní předpověď, vina padá na příjemce, který tomu prostě špatně porozuměl.

Ani fadový člen takové sekty však nepocituje pouze diskriminační tendence, dostatečnou kompenzací bývá pocit *vyloučenosti* a důležitosti ve srovnání s lidmi mimo sektu, odsouzený-

Adept sekty je obvykle obklopen chápavými a „milujícími“ lidmi... (na snímku reverend Maon při návštěvě Prahy v roce 1995).

mi ke zkáze a zmaru, nebo aspoň k pronaměnému životu nezavěšených. Přijde den, kdy i ostatní lidé proždou, ale to už nejspíš bude pozdě.

Bezvýhradná poslušnost členů sekty ani *nemá být vynucována* – rádi a oddané se snaží plnit přání svých autorit, neboť nejvyšší odměnou jim je obdiv skupiny a schválení autoritou. Alternativou absolutní poslušnosti je totiž pouze opuštění skupiny. To ale je téměř nemožné u člověka, jenž si na skupině vy-pěstoval silnou závislost. Jak k tomu může dojít? Málodky se člověk pro tento druh skupin rozhoduje na základě racionální úvahy. Zpravidla tu větší roli hraje naděje na uspokojení třeba i nepřiznaných citových a sociálních potřeb. Od samého počátku nejspíš rozhodovaly emoce – adept byl obklopen lidmi, kteří ho oceňovali, dávali mu najevo svou lásku, přesvědčili ho o bezproblémovosti vztahů mezi sebou a probudili v něm touhu patřit mezi ně. Toto bombardování láskou vedlo k tomu, že nakonec rád přijal vše, co mu splnění této touhy umožnilo. Opuštění skupiny by pak možná znamenalo ztrátu té nejduležitější oblasti jeho citového života.

Při náboru do sekty jsou někdy také využívány i jiné metody *psychické manipulace*. Adept je obklopen chápavými a „milujícími“ lidmi, je zahlcen množstvím nových informací, bývá připraven o volný čas a dostatek spánku, takže ani nemá dost sil novou situaci si náležitě vyhodnotit. Oblíbeným postupem je vmanipulovat ho do role dítěte, které je třeba zbavit zbytečně komplikovaného myšlení např. společenskými hrani a přivést ho až ke slibu, který je adeptem vnímán jako osobní svobodné rozhodnutí. Závislost posiluje i systematicky pěstovaný *pocit viny*, jenž někdy dokáže příslušníka sekty přivést až k neuvěřitelným výkonům, neboť jeho činnost je dávána do přímé souvislosti s jeho duchovní pokročilostí. – S důvěrnou znalostí věci autor odhaluje i další mechanismy fungování sekt a jejich udivujícího vlivu i na lidi vzdělané, často obdařené vysokými morálními kvalitami.

Další kapitoly mapují činnost netradičních náboženských směrů působících dnes v naší republice (situace je ovšem velice proměnlivá) a jejich charakteristiky doplňují i reprezentativní citace z jejich věroučné literatury, přičemž autora cti úsilí o maximální objektivnost – nevybírání si úryvků, nad nimiž se lze jen povýšeně usmát. Zvláštní pozornost pak je věnována hnutí New Age. Za velmi cennou považují závěrečnou kapitolku, obsahující rady a doporučení, jak se chovat k lidem, kteří se dostali do područí některé ze sekt. I tím tato publikace mezi ostatními podobně zaměřenými vyniká. Kniha je doplněna seznamem doporučené studijní literatury, rejstříkem a obrazovou přílohou.

Jaroslav Blažke

Psáno pro Rádio Proglas
Zdeněk VOJTÍŠEK: *Netradiční náboženství u nás*. DINGIR, Praha 1998

Vztah církve a státu, resp. církve a společnosti byl v novodobých dějinách vždycky poněkud překerní záležitostí. Podílely se na tom obě strany. Že není pod sluncem ničím novým, to nám ukazuje text Alfreda Fuchse, znamenitého novináře, mimochodem Žida, který konvertoval ke katolickému křesťanství, otištěný v Peroutkově Přítomnosti.

Red.

V svém jubilejním projevu řekl mezi jiným prezident Masaryk:

„Z kruhu církevních se žaluje na neblahé poměry. Poměry opravdu jsou neblahé, ale kladu si otázku: Nevznikly ty poměry také tím, že naše církev nedovedou náboženství zjednat potřebnou autoritu? I duchovenstvo musí pro potřeby nynější doby být lépe vyzbrojeno vzděláním. To si vynucuje konkurence se stavy tak zvanými světskými.“

Tato slova prezidentova byla z katolické strany komentována asi v tom smyslu, že není možno, aby za mravnost byla odpovědná jenom církev, při celém dnešním stavu společnosti a zvláště státu. Slova tato napsal do „Lidových Listů“ dr. Vrátný, tedy osobnost, jež vyžaduje odpovědi. Nepsal to ani nějaký pobýhlý žurnalista z ulice přivedený, ani kverulant z povolání, nýbrž kněz, který i svým vzděláním i svým životem náleží k několika málo osobnostem katolického tábora, a proto myslím, že neměl být tak zvysooka odbyt, jak se to stalo v jisté části pokrokového tisku. Ačkoliv námitka dr. Vrátného je jistě oprávněná, myslím, že se prezident dotkl věci velmi živé.

Italický prelát, který měl příležitost studovat naše poměry, se vyjádřil kdysi, že nebezpečím této země není Hus, nýbrž Josef II. Josefismus nespočívá jenom v tom, že si stál osobuje práva nad církví, ale že církev odvyká pomáhat si beze státu. Celé církevní rakouské zákonodárství bylo nesené tímto duchem. Nebylo jediné fary, natož pak vyššího benefícia, do jehož obsazování byl by nemluvil stát přímo nebo nepřímou. Za to ovšem měla církev dalekosáhlá vnější privilegia. Božímluvy pruvod vídeňský, v němž kráček císař s celým dvorem, byl podivnou tak skvělou, že až z Ameriky se jezdili naň dívat. Farář věděl, že je na každém kroku chráněn ramenem světským, a nelze mu mít za zlé, že podle toho zařizoval svou pastorační. Tito kněží, vychovaní rakouskou praxí, těžko se přizpůsobovali, ač mnozí z nich se přizpůsobili velmi dobře. Stalo se mi, že ke

Masarykovo POSTNÍ KAZÁNÍ

Kresba Jiří Bašša

mně jednou přišel na poradě farář z jednoho pražského předměstí: „Pane doktore, co mám dělat, mně kážou metodisti na ulici před samou farou. Jde to zakázat?“ Rekl jsem mu, že myslím, že není jiné pomoci, než aby vyšel před faru a kázal také, jako se děje v Anglii a v Holandsku, kde zvláště těmito metodami i katolíci získali tisíce duší. Je pravda, že by zpočátku byl asi ukřičen. To se dalo v Holandsku též. Ale vytrvalost a statečnost tamních katolíků zvítězila v konkurenčním boji.

Správněji již pochopil situaci mladý kněz fehořin. Také jim někdo káže před kostelem každou neděli. Ale mluví na to přišli, že jim přivádí lidi do kostela. Indiferentní lidé jdou z jeho kázání přímo do kostela a vypravují mnišům v sakristii, o čem mluvil. A tak se v nich budí náboženský zájem. Při trošce parádnosti (poznámka redakce: tj. pohotovosti) lze využívat i toho, co je proti církvi namířeno. Ovšem je nutno myslet a být vynalézavým. Je jistě pravda, že náš veřejný život nezbývá dost autority náboženské. To není ani tak věci zákonných předpisů, nýbrž taktu, a toho

u nás nebylo nikdy nazbyt. Ale právě proto je třeba, aby církev světu imponovala svou duševní převahou. Před čtyřmi léty dostalo se mi té cíti hovořit o těchto věcech s prezidentem Masarykem samotným. (Rozhovor byl otištěn v „Čechoslovácké Korrespondenci“.) Prezident tehdy poukazyval na vysokou úroveň katolicismu v Německu, vysvětloval ji sociologicky, ukazoval na nepatrnou tvořivost katolicismu rakouského, že mnoho z toho zdědil i katolicismus československý. Uznával v mladé generaci jistou regeneraci, ale divil se, že je to také málo vidět na katolické žurnalistice. Prezident tehdy pravil, že dovede chápat, že katolíci nemohou dělat kompromisů a že toho také od nich nezádají. Sím ut sunt, aut non sint. Chee mít celé katolíky, ne katolíky liberální a indiferentní. Výslovně tenkrát zdůrazňoval, že antipatický mu není katolicismus, nýbrž liberalismus a indiferentismus, jenž na rakouský katolicismus tak dlouho působil. Jde o to, aby boj byl proměněn v úspěšné závody.

Potud tehdy pan prezident. A nyní se ptej-

me: Je možno zjednat autoritu náboženství těmi malichernostmi a tou bádavostí, jaká se projevuje – až na nepatrné výjimky – v tisku? A při tom není pochyby, že by se úroveň povznést dala, že lidé schopní tu jsou. Ukazovala to úroveň „Lidových Listů“, pokud byl redigován kanovníkem Světlíkem. Jak však katolíci vychovaní touto žurnalistikou jsou necitliví ke kulturním hodnotám katolicismu, je vidět z přijetí, jehož se dostalo Durychovu „Bloudění“. Autor ve svém románě nanesl temné stíny bělohorského katolicismu, aby dal o to více vyniknout světu náboženské vroucnosti. Ty stíny však urazily kněze. Jakýpak je to katolický román, když někteří kněží jsou v něm líčeni nesympaticky? A tak se obrana katolictví proměňuje ve stavovskou obranu kněžů. Prý ani Jiráskovo „Temno“ neškodí tak „katolické věci“ jako „Bloudění“!

Musím říci, že jsem nebyl pohoršen ani četbou „Temna“. Vždyť jediná figura, která je opravdu celá, která opravdu ví, co chce, je v tomto románě – Konáš. Jirásek jej líčí jako člověka, který stál za tím, co hlásal. Žil asketicky, nešetil a nehlédal sebe – i ten, kdo čelí „Temnu“ s protikatolickým zaujetím, musí nabýt respektu před tímto – ostatně také českým – jezuity. Universalismus nesmí být sektářský, má mít svobodu ducha, které se nabývá vzděláním.

Katolíci budou mít vždy určité námitky proti Masarykovu dílu, protože stojí na jiném stanovisku. Ale kde je česká katolická kniha, která by byla s to konkurovat knihám Masarykovým. „Pražským Večerníkem“ nerozřešíte problém autority v demokracii a jiné závažné otázky, jež Masaryk předkládá všem, tudíž i katolíkům! Kdo chce postaviti proti koncepci světové revoluce koncepci světové autority, musí té autoritě zjednat platnost podle Brynychova hesla: „Proti knize kniha!“, nikoli proti knize novinářský článek nebo snad dokonce klep! (To nepravím snad na adresu dr. Vrátného, který má vážné dílo za sebou.) Proti katolickému tisku, nebo čemu sekunduje, a nepodíváte se, když vám pak řekne vysoký úředník, přísný katolík, ale politicky neinteresaný, že některé katolické listy jsou – proxima occasio peccandi – nejlépeší příležitost k hříchu. Protože hříšit lze také vztekem, který vzbuzují.

Alfred Fuchs

Upraveno podle současného výtisku

Ad:

menší RODINNÁ ROZEPŘE

(Ke krizi autority)
Perspektivy 11/1998

(...) Mnohdy se za „autoritu“ schovává nepřipravenost řešit problémy, což je dáno všeobecným výchovným systémem (nejm církevním), a projevuje se to i ve školství. Jde o nedostatečnou výchovu osobnosti (...).

Protože posláním církve je především učit, měla by se tomu věnovat pozornost: kompetentní lidé by měli srovnat náš systém výuky náboženství např. s jezuitským (užívaným v Polsku), kdy jde o výchovu celé osobnosti ve vztahu k Bohu, nikoli k teoretickému zvládnutí nauky. Člověk, který se orientuje především vůči Bohu, nemá problémy s autoritou jako ten, jenž Bohu autoritativně zastupují jiní. Z lásky k Bohu lze tolerovat a přijímat autoritativní projevy, třeba i ty malicherné, s klidem, být „nad nimi“ a vůči Bohu, že to dá do pořádku sám a nebude očekávat, že to zvládne jít. Ale k takovému vztahu k Bohu se nedopracuje každý a hned, zvláště je-li vyučován autoritativně bez ohledu na to, zda se to Bohu líbí. Proto je krize autority krizí samostatného a odpovědného vztahu k Bohu, jemuž dříve nebyl ve výchově dáván prostor (...).

Problém nastává, nerespektuje-li výchova osobnost toho, kdo je vychováván – osobnost a osobnost, danou Bohem každému –, a on se jí nechce vzdát. Autoritativní a manipulativní výchova napomáhá sektářskému posazení. Proto by církev neměla vytvářet prostor pro psychickou manipulaci. Obranou proti ní je jen a jen vnitřní svoboda v odpovědném vztahu k Bohu. K tomu by měla křesťanská výchova směřovat, měla by se vyznačovat autoritativní, docházející-li argumenty.

(...) Již dlouho se zamýšlím nad tím, jak obnovit zájem společnosti o věci Boží. Vím, jak neoblíbené je slovo „církev“. Snad tedy veřejné diskuse o věroučných problémech (...), a to ve sdělovacích prostředcích spíše veřejných

než jen církevních, kde může fungovat nadhytečná (auto)cenzura (...).

Také se ptám: má-li být církev obecnou, do jaké míry je na místě odlišovat některé její záležitosti jakožto interní? Pro výchovu celé společnosti, již má být církev světem, by bylo možná návodnější otevřeně přiznat, že v některých věcech (jako např. téma skryté církve) panují stále ještě nejasnosti, na něž se odpověd hledá. Bylo by to projevem odpovědnosti daleko víc než předstíraná sebejistota; tu lze často vidět v „civilní“ společnosti, která na to značně dopláčí. Má-li však církev učit žit, musí si uvědomovat důležitost svého příkladu. O to víc by se měla vyvarovat nápodobě společenských nešvarů.

Nejlepší obranou před manipulativním autoritářstvím je Pavlovo „nežiji už já, ale žije ve mně Kristus“ – pokud ovšem není užívána bezmyšlenkovitě (tj. neodpovědně). Ne každý však dospěje přímo a bezpečně k takovému pokornému nadhledu; jiné závěrnosti mohou dovést hledajícího k jiným závěrům...

Z dopisu Jany Uličné, Stříbrná

„Křesťanská pomsta“ sudetských katolíků

(Perspektivy 10/1998)

(...) Pokládám za velkou a nedoceněnou zásluhu Dr. J. Rabasu, že počas působení v emigraci zorobil a vydal zberku materiálů komunistické justicie a jiných orgánů, podľa ktorých boli za tzv. husákovskej normalizácie potlačané ľudské práva a náboženská sloboda v bývalej ČSSR. Tento materiál som mal k dispozícii v anglickom i nemeckom preklade (The Church in Chains, Kirche vor Gericht)... Rabas prezieravo zostavil a publikoval dokumenty vlastných čl. orgánov a nie nejaké komentáre publicistov a disidentov. Na to už sa nemohlo povedať, že ide o nejakú zlomyseľnú propagandu, ale jednoznačne o zrkadlo, nastavené komunistickou represívnou mocou sebe samej (...).

V r. 1987 prebiehala aj v OSN v New Yorku v Komisii (Committee) pre ľudské práva diskusia na tému ich dodržovania a v svojom vystúpení arcibiskup Angelo Sodano, vtedajší delegát sv. Stolicie pri OSN, dnes štátny tajomník Vatikánu, konkrétne uviedol tieto a ďalšie prípady porušovania náboženskej slobody v ČSSR. Čs. delegát na to reagoval obvyklým spôsobom, označil „tieto reči“ za obvyklé vmešovanie sa do vnútorných vecí ČSSR, za nesprávnu interpretáciu, takmer za nepriateľskú propagandu a osočovanie. Tu vstal sovietský delegát (to už bolo za Gorbačova a jeho „glasnosti“), prišiel k stolu čs. delegáta a hodil mu na stolík práve Rabasove dokumenty so slovami: „Toto si preštudujte!“ (...).

Z dopisu Ing. Vladimíra Kréměryho, Bratislava

Vzpomínka vyvolává vzpomínku, alespoň dokud žijí pamětníci. Josef Rabas měl bratra, mluví kněze.

(...) V článku je uveden křesťanským jménem Franz, ale byl známý i pod jménem Vavřinec. Takto se podepisoval pod články o kapucinském řádu v časopise katolického duchovenstva (...). Psal i do dominikánské revue Na hlubinu a pro bohoslovce vydal skriptu „Mýšlenky pro zpovědníky pro poučení kajíčníků“ s dodatkem „Zpovídáme německy“ (...).

Pokud vím, hlásil se O. Vavřinec Rabas k české národnosti. Do kapucinského řádu vstoupil v r. 1918. V lednu 1948 byl exklaustrován a působil v litoměřické diecézi, kde se pak stal (již jako František Rabas) rektorem semináře. Pokoušel jsem se zjistit, proč řád opustil, ale nepodařilo se mi to. Bratři, kteří by mohli něco vědět, už nežijí. Vím, že v době jeho odchodu z řádu žila v Litoměřicích jeho matka. Později emigrovala za druhým synem do Rottendorfu, kde zemřela. Náš provinční archiv vzal za své v letech padesátých.

Naše česko-moravská provincie vďečí O. Vavřincevi za mnoho. Pod jeho vedením vyrostla v pražské Serafínské škole téměř celá

jedna naše řádová generace (...). Po zrušení semináře odešel na faru do Cvikova a později byl spolu s kardinálem Trochout dlouhá léta vězněn. Po propuštění odjel v r. 1969 navštívit bratra Josefa do SRN. Během návštěvy zemřel (30. 10. 1969) a je pochován v mateřině hrobě v Rottendorfu.

Poznal jsem ho jako chovance Serafínské školy v r. 1930 (...). O jeho chování ve vězení píše kardinál Korec v knize „Od barbarské noci“, oba se ve Valdicích shledli. Když jsem pracoval ve Stávoindustrii Banská Bystrica, vyprávěl mi o O. Rabasovi náš skladník pan Sedláček, který se s ním setkal ve vězení, a chválil jeho postoj (...).

Z dopisu P. Juvenála A. Valíčka OFMCap, Boršice

PERSPEKTIVY

příloha Katolického týdeníku

Odpovědný redaktor: Jaroslav Šubrt

Redakční rada:

Květoslava Neradová, Oto Mádr, Petr Kolář, SJ, Petr Přihoda, Václav Frei, Jaroslav Med (předseda), Josef Gabriel, Zdeněk Jančařík, SDB, Miloš Doležal, Tomáš Machula, Jaroslav Šebek

Adresa redakce:

Londýnská 44, 120 00 Praha 2 - Vinohrady, tel.: 24 25 03 95, linka 24, fax 02/24 25 70 41

Fotosazba Pavel Vodička

Výběr z Perspektiv v Braillově slepeckém písmu lze objednat na adrese: David Nebeský, Knihovna pro nevidomé a těžce zrakové postižené, Platnéřská 2, 110 00 Praha 1. Tel.: 24 81 02 42, linka 166

Nevyžádané rukopisy se nevracejí!